ALEKSANDRAM PELĒCIM – 100

Skolotājs Valkā un Valkas meitenes

Par Aleksandru Pelēci

PELĒCIS Aleksandrs (1920.10.IV Mālupes pag. Ķikšos – 1995.12.X Talsos, apbed. Sukturu kapos) – rakstnieks.

Dz. zemnieku ģim. Beidzis Mālupes psk. (1934) un Alūksnes valsts ģimn. (1939). Stud. LU Baltu filol. nod. (1939–43). Strād. Valkas 1. vsk. par skolotāju (1944–45). 1946 represēts, izsūtīts uz Sibīriju. Amnestēts 1955. Ljā drīkstēja atgriezties tikai 1969, bet 2 gadus nebija atļauts publicēties. Līdz 1984 strād. par melnstrādnieku. RS b. (1982). Apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni (1995).

Pirmais public. dzejolis – «Dziesma par grāmatu» žurn. «Alūksnes Draudzes Vēstnesis» 1938 (1. nr.). Izd. dzejoļu krāj. «Aizsapņošanās» (1943, atkārtots izd. 1997), «Dzintara rasa» (ASV 1964, Ljā 1989), «Taigas teiksma» (ASV 1966), «Lapegle» (1977), «Talsu leģendas» (1980), «Spītīgais osis» (1987), «Zilsilgunda» (1990). Dzejā P. ir liriķis un liroepiķis, balādists. Lielākajā daļā dzejoļu paša aut. dziļo dvēseles pārdzīvojumu atbalss, pausta caur dabas tēliem, tajos atspoguļojas Sibīrijas taiga, tās daba, cilvēki, arī dažādi Ljas vēst. un kultūrvēst. notikumi, it īpaši Talsos. Rakstījis īsprozas darbus, kuros turpinājis J. Jaunsudrabiņa tradīcijas. «Alūksnes grāmatā» (1984), grām. «Puisiska dvēsele» (1990) sakopoti saistoši veidoti bērnības un jaunības atmiņu tēlojumi, stāsti, leģendas. Bagātā valoda, kurā daudz apvidvārdu un labu frazeoloģisku atradumu, palīdzējusi parādīt novada sadzīves un domāšanas savdabību, atklāt interesantus raksturus. Atmiņas un dzejoļi par Sibīrijā pieredzēto un pārdzīvoto sakopoti grām. «Ar Melno vēju» (1991). «Talsu grāmatas» autors (1995). Autobiogr. vēstījums par Sibīrijas nometni un Amūras taigas ciemā pavadītiem gadiem «Sibīrijas grāmatā» (ASV 1993, paplašināts izd. Ljā 1995). 2001 iznācis paša aut. sakārtots dzejoļu krāj. «Bērzu grāmata. Trimdas vēstules».

L. *Pelēcis A.* «Man vairs nav 25 gadi»: [Saruna ar A. P.] / Pierakst. M. Zelmenis // LM, 1990, 7.IV; Malēniešu gailis dzied pat lapsas vēderā: [Saruna ar A. P.] / Pierakst. A. Auziņš un V. Šķēle // Diena, 1995, 26.X; *Zvejnieks K.* Draugam aizejot... // Karogs, 1996, 1; *Skromule S.* Aleksandrs Pelēcis // Talsu novada literāti. Talsi, 1998; *Čaklais M.* Talsu Saša // Čaklais M. Laiks iegravē sejas. R., 2000. 1. grām.; *Bērsons I.* Mūžīgi neapmierinātais // Bērsons I. Deviņi likteņi. R., 2001.

M. Ābola

Aleksandrs Pelēcis

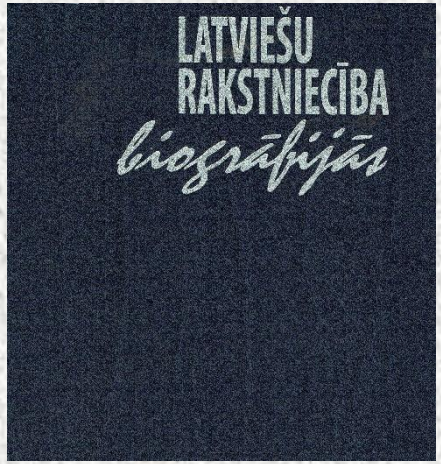

Latviešu rakstniecība biogrāfijās. - Rīga : Zinātne, 2003. - 438.-439.lpp.

Par Aleksandru Pelēci

ALEKSANDRS PELĒCIS
(1920.10.IV—1995.12.X)

Dzejnieks, rakstnieks, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris, Aleksandrs Pelēcis gan savā dzīvē, gan daiļradē apliecina patriotismu, uzticību tēvu zemei un tās brīvības centieniem.

Aleksandrs Pelēcis dzimis 1920. gada 10. aprīlī Mālupes pagasta Ķikšos. Ķikšu mājas atrodas purvu, mežu, alksnāju vidū, apmēram 25 verstu attālumā no Alūksnes. Bērnību, skolas gadus un jaunības atmiņas A. Pelēcis attēlojis «Alūksnes grāmatā». Zēnam piedzimstot, tēvs jau kritis cīņās par Latvijas brīvību.

1934. gadā Aleksandrs beidz Mālupes pamatskolu un 1939. gadā Alūksnes valsts ģimnāziju.

No 1939. līdz 1943. gadam A. Pelēcis LU studē Baltu filoloģijas nodaļā. Pēc studiju beigšanas strādā par skolotāju Rīgā un Valkā.

Aleksandrs Pelēcis dzejoļus sāk rakstīt 1938. gadā. Pirmais publicētais dzejolis «Dziesma Latgalei» iespiests periodikā 1940. gadā. Pirmais dzejoļu krājums «Aizsapņošanās» izdots 1943. gadā K. Rasiņa apgādā Rīgā.

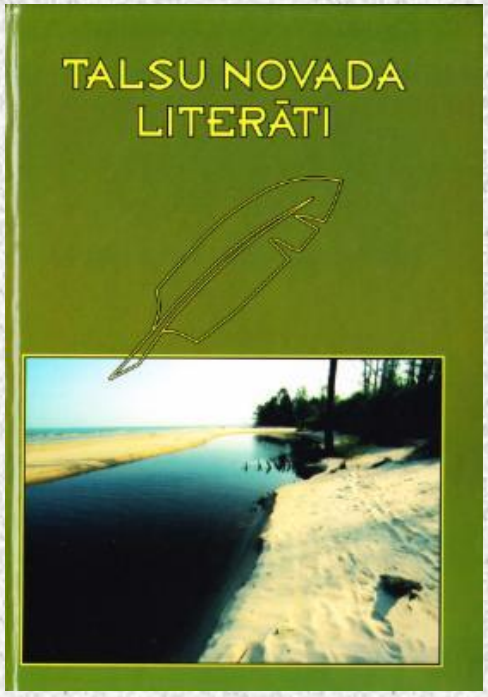

Talsu novada literāti. 20. - 90. gadi / apkop., teksta aut. un priekšv. Silvija Skromule. - Talsi : Talsu rajona centrālā bibliotēka, 1998. – 139.lpp.

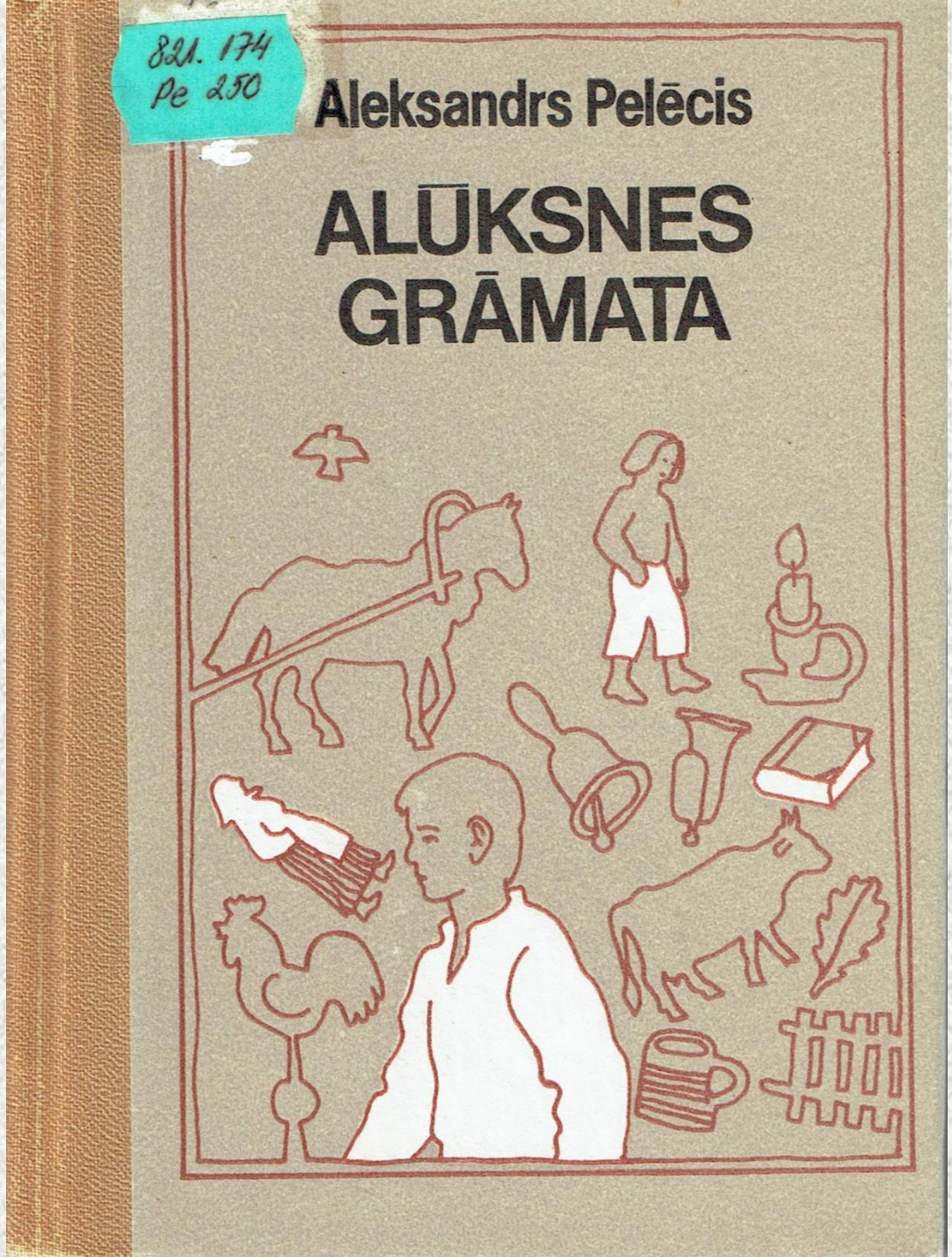

Autors – Aleksandrs Pelēcis

Alūksnes grāmata : tēlojumi un leģendas / Aleksandrs Pelēcis. - Rīga : Liesma, 1984.

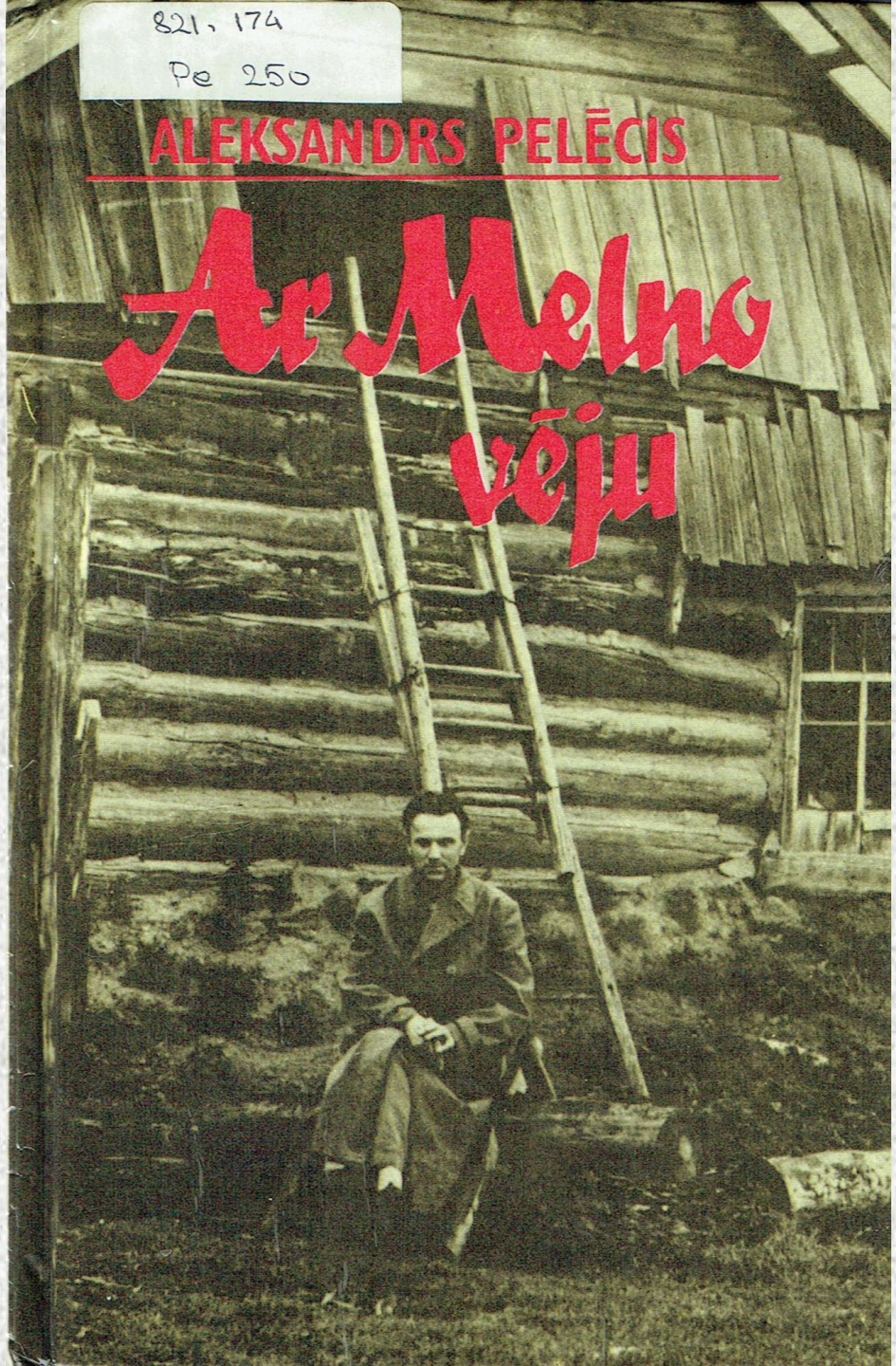

Autors – Aleksandrs Pelēcis

Ar melno vēju / Aleksandrs Pelēcis. - Rīga : Avots, 1991.

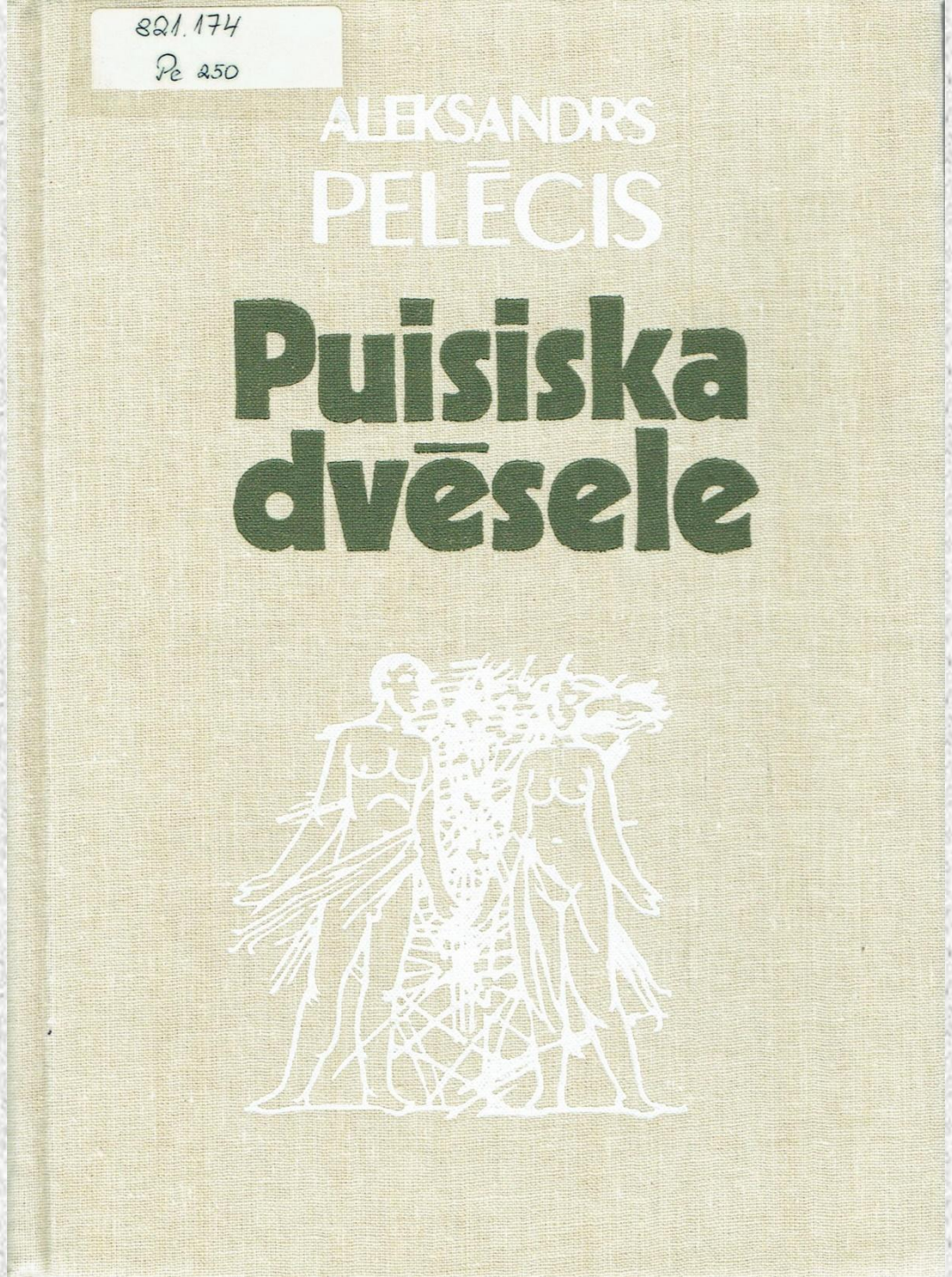

Autors – Aleksandrs Pelēcis

Puisiska dvēsele : pastāsti par seniem un neseniem laikiem / Aleksandrs Pelēcis. - Rīga : Liesma, 1990.

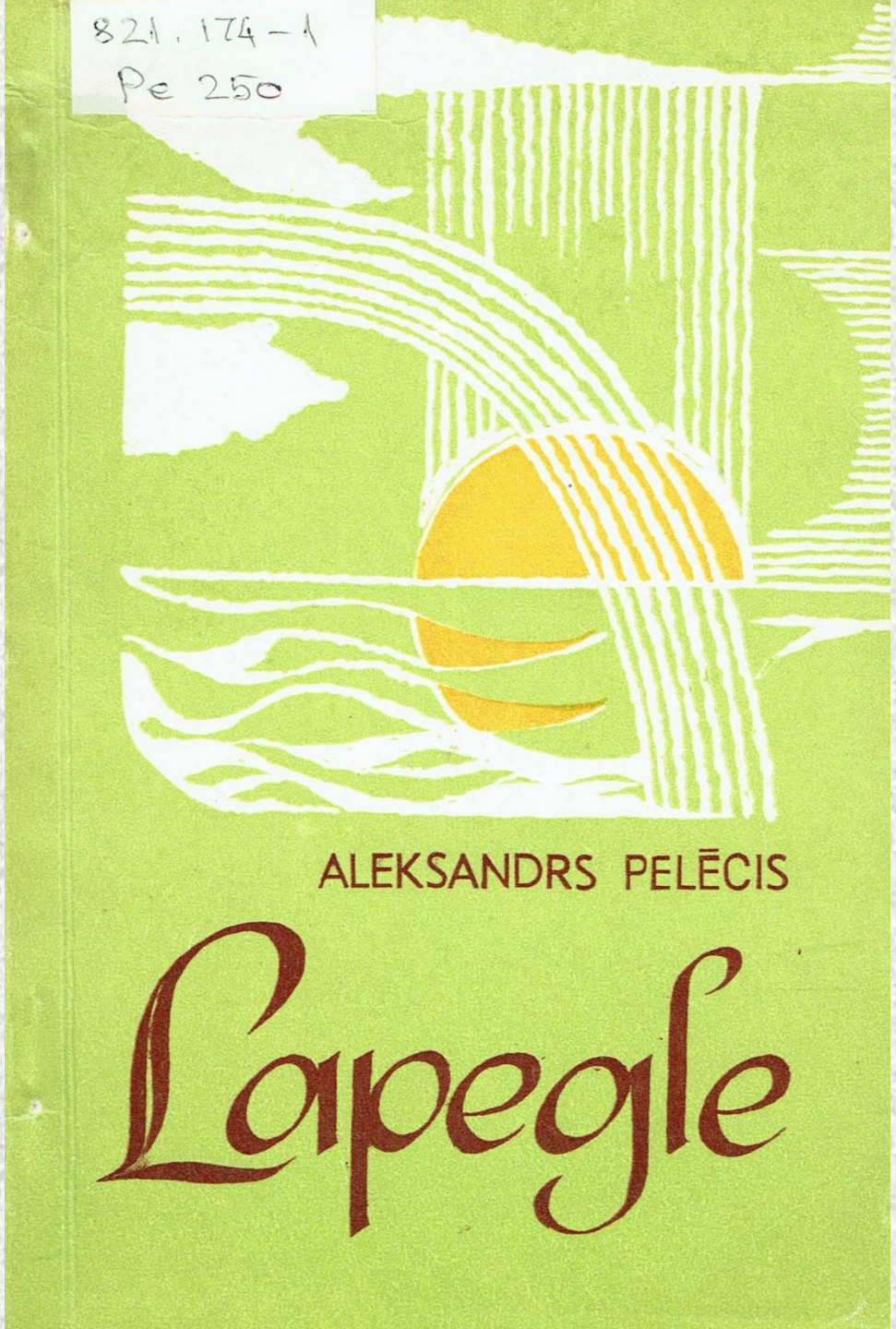

Autors – Aleksandrs Pelēcis

Lapegle : dzejoļi / Aleksandrs Pelēcis. - Rīga : Liesma, 1977.

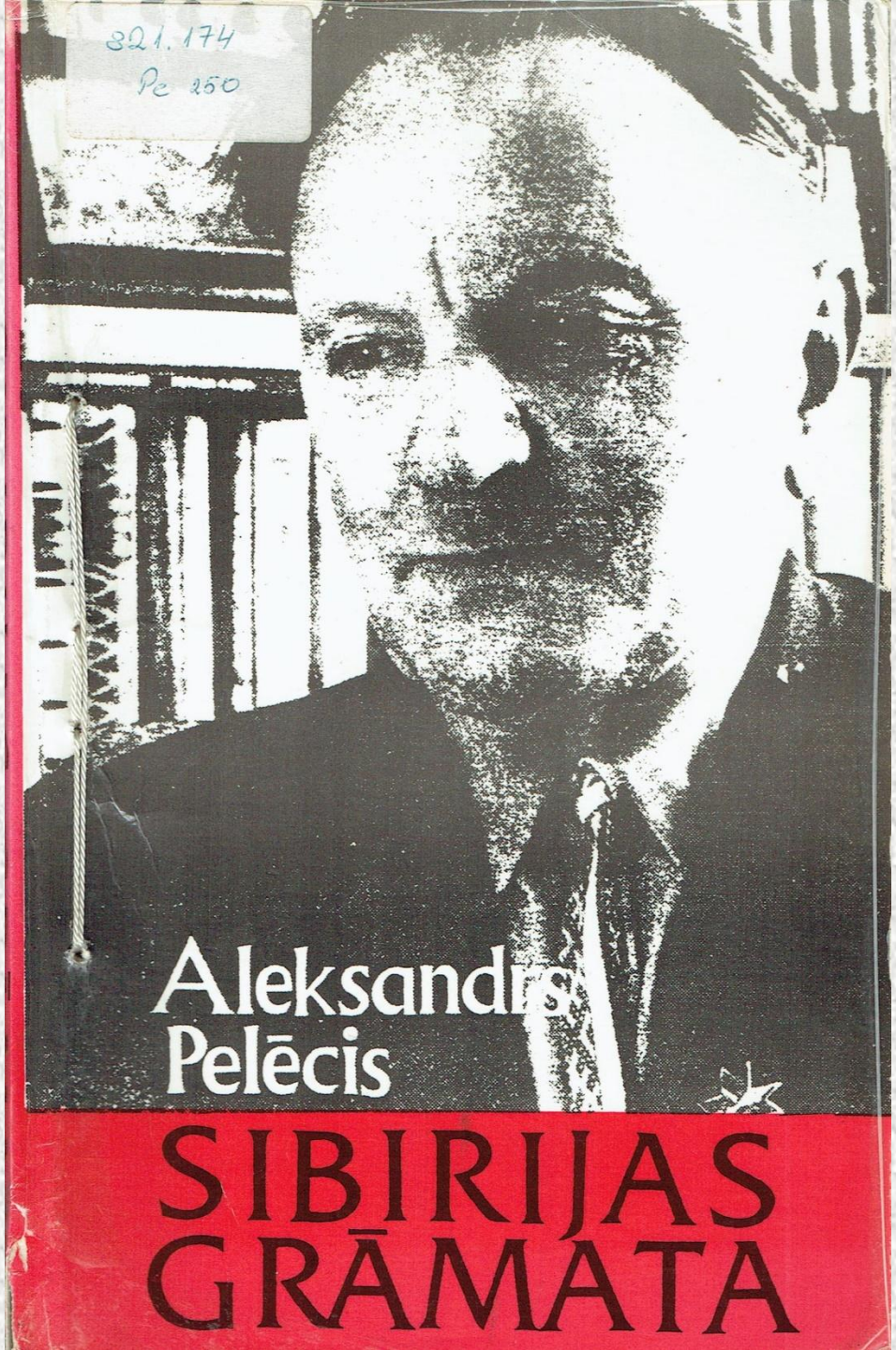

Autors – Aleksandrs Pelēcis

Sibirijas grāmata / Aleksandrs Pelēcis. - 2. iespiedums. - [B.v.] : Latviešu Preses biedrība, 1993.

Aleksandrs Pelēcis Valkā

«Kad 1944. un 1945. gadā Aleksandrs Pelēcis Valkā mācījis latviešu valodu un literatūru – kā atceras viņa skolniece, vēlāk sieva, uzticamā Rita –, viņā samīlējušās visas deviņpadsmit klases meitenes.

Un kā nu ne! Bez visa pārējā – iznesības, pašpārliecinātas uzņēmības – 1943. gadā Aleksandram iznāk pirmā dzejoļu grāmata *Aizsapņošanās*. Dzejnieka sapņu zeme ir Zilsilgunda, aizsapņošanās – viņa īstā esamība.»

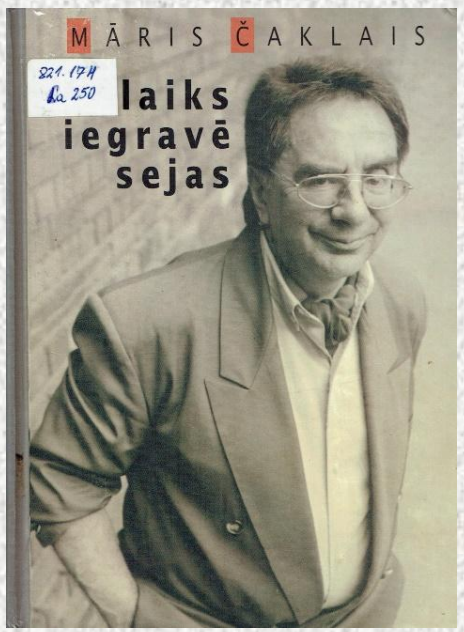

Laiks iegravē sejas : uzmetumi memuāriem / Māris Čaklais. - Rīga : Jāņa Rozes apgāds, 2000. – 223.lpp.

Aleksandrs Pelēcis Valkā

«Skolotāja darbs. Aleksandra uzdevums – mācīt vidusskolā latviešu valodu un literatūru, kā arī audzināt 12. klasi. Tajā meitenes vien, jo zēnu pievācis karš.. To dzīves gudrību no Anšlava Eglīša romāna *Homo novus*, kā jaunam skolotājam uzvesties meiteņu klasē, nevajadzēja likt lietā. Saskaņa radās brīnišķīga. Klases priekšā dzejnieks – mīlestību slavinošs, kas veselus dzejoļu krājumus varēja skandēt no galvas. Mācību programmu maz ievēroja.. Katra stunda kļuva par jaunības svētkiem, jo visas meitenes skolotājā iemīlējās. Bet viņa jūsma piederēja visām vienlīdzīgi..»

Aleksandrs - dzejnieks un viņa laiks : Lūcijas Ķuzānes sakārtojums un stāstījums par viņa dzīvi : draugu atmiņas un izjūtas. - Rīga : Daugava, 2007. – 106.lpp.

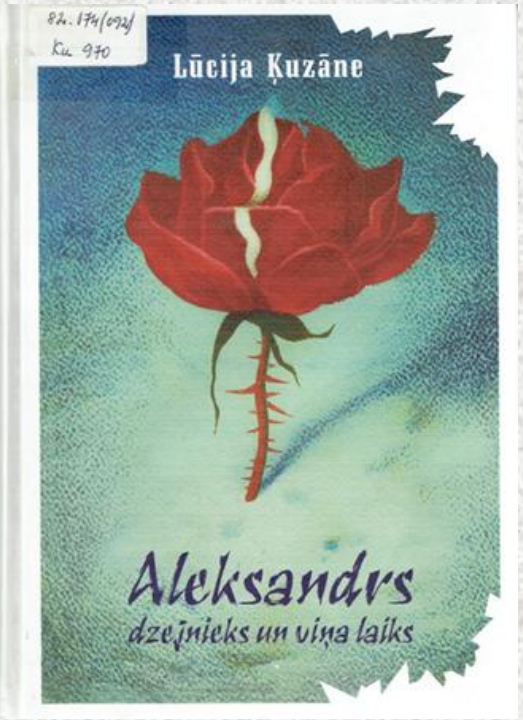

Aleksandrs Pelēcis Valkā

«Aleksandru Pelēci mēs īpaši atcerēsimies arī tāpēc, ka viņš neilgu laiku 1944. un 1945. gadā strādāja par skolotāju Valkas vidusskolā. Satiekoties dzejnieks bieži pieminēja «mazo gaišzaļo namiņu Semināra ielā», kur viņš no Grīnbergjaunkundzes īrējis istabiņu.»

Aleksandrs PELĒCIS

Dzejniekam Zilsilgundas sapņu laukos aizejot

Nav nemaz sen, kad "Ziemeļlatvijā" pieminējām Aleksandru Pelēci viņa 75. dzimšanas dienā, bet vēl nedaudz pirms tam — sakarā ar Triju Zvaigžņu ordeņa saņemšanu. Nu pienākusi sēru ziņa no Talsiem — Zilsilgundas izsapņotājs pats jau aizgājis savā mūžam nemirstīgajā sapņu zemē.

Aleksandru Pelēci mēs īpaši atcerēsimies arī tāpēc, ka viņš neilgu laiku 1944. un 1945. gadā strādājis par skolotāju Valkas 1. vidusskolā. Satiekoties dzejnieks bieži pieminēja "mazo gaišzaļo namiņu Semināra ielā", kur viņš no Grīnbergjaunkundzes īrējis istabiņu. Toziem saimniecei bijis trūcīgi ar kurināmo, tāpēc viņš nereti izpalīdzējis, slepus pa naktīm uz pleca atnesdams kādu no telefona stabiem, kuri bijuši nokrauti kultūras nama priekšā. Un audzināmās klases meitenes viņam vēlāk rakstīja vēstules un sūtīja paciņas uz Sibīriju, bet viena no viņām, Zīles mežziņa meita, vēlāk kļuva par trimdinieka dzīvesbiedri.

Aleksandrs Pelēcis visu mūžu ir bijis smaga fiziska darba strādātājs, varbūt tāpēc arī iemantojis zināmu rakstura skarbumu. Jā, daudzus viņš mēdza nokaitināt ar savu tiešumu gan ikdienas sarunā, gan avīžrakstos, jā, mūža nogalē saķīvējās pat ar savu radinieku rakstnieku Valentīnu Pelēci, bet tādus mūs reizēm ir kaldināj is šis laikmets. Ja cilvēks vairāk kā divdesmit mūža gadus ir aizvadījis Staļina nometnēs un Sibīrijas trimdā, tad lieki būtu brīnīties par rakstura asumiem, šinī gadījumā svarīgāk atzīmēt rakstnieka bezkompromisa godīgumu, kas atklājas gan viņa dzejā, gan trijās prozas grāmatās, kādas tās bija autors iecerējis: Alūksnes, Sibīrijas un Talsu grāmatās. Pēdējā no tām iespiesta šā gada pavasarī un ar autora veltījumu tika atsūtīta arī šo rindu autoram.

Aleksandrs Pelēcis

TŪKSTOŠ SAUĻU GAISMĀ

Kur vien tumsu redz un šausmas,
Prom no dzīves, nāvei blakus —
Atradām mēs rīta ausmu,
Zilsilgundas kalnu taku.

Tad, kad visugrūtāk likās,
Sirdis sirdīm dedza bākas —
Mums, kā kādreiz Kopernikam,
Tūkstoš sauļu spulgot sāka.

Vai gan nīcībā bij nonīkt,
Ja šīs saules redz un zina?
Nesa kuģus asins jonis,
Brīvu domu apskurbināts.

Važas nebija vairs važas,
Cietums nelikās vairs cietums —
Zilsilgundas jūru plašums
Restēm pāri bangas svieda.

Bija tumsa, bija šausmas,
Bet vai tādēļ nealkt gaismas?
Mūsu domu rīta ausmai
Nepieskārās pusnakts baisma.

20.2.56.

Pieminot Aleksandru Pelēci, esmu izvēlējies no viņa nepublicētā cikla "Dzeloņu dzeja" vienu nelielu dzejoli "Tūkstoš sauļu gaismā". Ceru, ka mums vēl būs izdevība laikraksta literārajā lappusē sagatavot lielāku publikāciju no minētā manuskripta.

Viens mūžības loks ir noslēdzies. Lai Tev, Aleksandr, tāla gaita Zilsilgundas laukos!

Arturs Goba

Ziemeļlatvija, 1995, 19.okt.

Aleksandrs Pelēcis Valkā

«Aleksandrs Pelēcis mīļuprāt atceras Valku un to nelielo namiņu Semināra ielā, kur viņš pavadījis pusgadu no savas dzīves. Bet galvenais šajās atcerēs ir cilvēki..»

Grāmatas likteņstāsts

Katrai grāmatai ir savs neatkārtojams likteņstāsts, ko var iedalīt divās daļās: līdz iespiešanai un pēc iespiešanas. Rādās, ka Aleksandra Pelēča "Sibīrijas grāmatai" likteņloču būs sevišķi daudz. Pirmais variants – "Ar Melno vēju" iznāca Rīgā, 1991. gadā. Autors to atrada par cenzūras galīgi noskalpētu, saīsinātu, pārlabotu. Sekoja rakstnieka brauciens uz ASV, kur viņam vajadzēja saņemt piešķirto prēmiju, un tur izkristalizējusies doma par grāmatas nesakroplotā varianta izdošanu. Iecere realizējās 1993. gadā ar Latviešu preses biedrības gādību. Grāmata jauki noformēta, iespiesta uz laba papīra, kaut gan jūtams, ka arī latviešu trimdas materiālās iespējas vairs nav agrākās: nav pierasto cieto vāku un tradicionālā iesējuma, tā vietā stājies līmētais iesējums, kas izrādās daudz neizturīgāks pat ASV augstas tehnoloģijas izpildījumā. Tomēr galvenais mērķis ir sasniegts – grāmatā nodrukāts viss, ko autors vēlējies. Kaut arī nojaušams, ka "Sibīrijas grāmatai" nākotnē var parādīties trešais, vēl pilnīgāks variants.

Aleksandrs Pelēcis mīļuprāt atceras Valku un to nelielo namiņu Semināra ielā, kur viņš pavadījis pusgadu no savas dzīves. Bet galvenais šajās atcerēs ir cilvēki, tālab pēc autora vēlēšanās šoreiz pārdrukājam tēlojumu "Meitenes, meitenes..." Reizē ar to izlasīsim arī rakstnieka komentēto Anšlava Eglīša vēstuli, kas tāpat sasaucas ar tēmu par grāmatu likteņiem.

Latviešu literatūras lielmeistaram Anšlavam Eglītim par situāciju padomiskajā Latvijā nekad nekādu ilūziju nav bijis, un tomēr mēs vērojam nelielu neizpratni. Ja mums, kas dzīvojām tepat Latvijā, literāro darbu vērtējumā bija veidojies zināms ētikas kodekss, nelaujot autoram pārmest to, kas grāmatā nav rakstīts, tad, redzams, trimdas apstākļos šāda imunitāte nebija izstrādājusies.

Ļoti skumja pagājības realitāte bija cenzūra ar savu daudzpakāpju pakļautības sistēmu, kuras rezultātā gandrīz nekad nebija neviena atbildīgā. Viens no personiski nelaimīgākajiem šajā sistēmā jutās redakcijas vadītājs Pēteris Jurciņš, kuram dienu dienā nācās rīkoties pretēji savai sirdsbalsij. Pēc aiziešanas no šī amata Pēteris Jurciņš ir daudzkārt atvainojies visiem, kam vien kaut kādā veidā nodarījis pārestību.

Neskatoties uz daudzajiem sarūgtinājumiem un ciešanām, Aleksandra Pelēča "Sibīrijas grāmatā" jaušams jauks iekšējs gaišums, kas izstaro no rakstnieka "malēniskās" dvēseles.

Arturs Goba

Ziemeļlatvija, 1994, 19.marts

Aleksandrs Pelēcis Valkā

«..man palīdzēja atrast darbu – par Valkas vidusskolas skolotāju. Kad biju tur izveidojis jaungada eglītes sarīkojumu, uzzināju, ka Pietuka Krustiņa «Augstā dziesma, skani, skani» ir pretrunā ar latviešu tautas vēsturisko izvēli iet pa sociālisma ceļu. .. Pēc man labvēlīgā skolas pārziņa brīdinājuma nekas neatlika, kā bēgt uz Rīgu..»

ALEKSANDRS PELĒCIS

* * *

Tā, kā jūra krastos paliek,
Kaut simt vētru pāri ej —
Palīksim ar savu zemi
Saulesmūžu vienovīet!

Tās ir mūsu tēvu dziesmas,
Ko ik gērtas stūris prot.
Melnus gadsimtus tās apņem,
Sidrabaini zaļojot.

Vai lai sanāc kapu mieru
Sveiem jaudīm ļaujam ņemtī
Vai lai kjūstam atkal tie, kas
Vergu maizes donu krem!

Nē — lai kaunā nenosarktu
Senais Gaujas līdumnieks, —
Celsimies un būsim uguns,
Kurā zeme fīra tiek!

Celsimies un būsim vētra,
Kurā baltēs acis sadz
Tie, kas labprāt mūsu elemus
Pelnos pārvērtamies rodz!

Tā, kā jūra krastos paliek,
Tā, kā bērzi kalnos paliek,
Tā, kā senči kapos paliek, —
Palīksim ar savu zemi!
Palīksim ar savu tautu
Saulesmūžu vienovīet!

«MAN VAIRS NAV 25 GADI»

ALEKSANDRU PELĒCI VIŅA 70. DZIMŠANAS DIENAS PRIEKŠVAKARĀ INTERVĒJIS UN FOTOGRĀFĒJIS MĀRTIŅŠ ZELMENIS

— Kā jūs tagad raugāties uz nodzīvotajiem 70 mūža gadiem?

— Es jūtos kā pēdējais mohikānis. Tālumos vēl dzīvi tikai Mārtiņš Ziverts, Elza Kezbere, Klāra Zāle, Veronika Strēlerte, Velta Toma no manā gadagājuma; vai es necesmu kādu aizmirsis? Reizē sākām studēt ar Edgaru Andersonu, arī Vladislavs Urtāns bija mans kursabiedrs.

— No kura brīža jūs rēķināt savu literāro gaitu sākumu?

— No 1941. gada 16. decembra, kad «Tēvijā» iesprūstu pirmais dzejolis; bet nenozīmīgas publikācijas man jau no 1932. gada, piemēram, — par Mālupes pagastu; 12 rindās es aprakstīju visu pagastu. 1936. gadā «Gitka Bihele» folkloras jubilejā, pēc Alūksnes draudzes mācītāja Ierosinājuma sacerēju dziedamu dzejoli «Grāmata», ko publicēja «Alūksnes Draudzes Vēstnesi», draudze to dziedāja Draudzīgā Aicinājuma dienā 28. janvārī.

No cita aspekta par literārām gaitām — kad Rīgā mani nedrīksteja pieminēt, mani drukāja «Austrālijas Latvietis», «Laiks», «Tilts» —, šī izdevuma dēļ mani sauca uz Blagoveščenskas ceku. Publikācijai klāt bija Valentīna Pelēča ievads un foto: es, fufaikā ģērbies, vedu ūdeni.

Sibirijā, 25. kilometrā, man bija tāda sarakste ar visiem kontinentiem, ka pusgadu pēc mūsu atbraukšanas tur likvidēja pasta nodaļu. Kopā tā laika, kad man atsūtīja rakstāmmašīnu, es visu rakstīju sešos eksemplāros, lai pēc iespējas mazāk uzraksfītā ietu zudumā, un ik pa nedēļai sūtīju uz visām debesspusēm. Beigās viņi gandrīz lūdzās, lai es braucu projām, jo viņiem taču vajadzēja kādu, kas lasītu cauri manu pastu, kas prastu latviski.

Pēc atgriešanās divus gadus man nedēvēja publicēties.

Skumji, ka aizgājis arī Laimonis Gaigals, ar ko sešus mēnešus biju kopā SS vienībā Vācijā pēc apmācībām Ļeņingradas frontē — bez ieročiem kauju apstākļos; 1943. gadā desmit no mums aizsūtīja uz Berlīni, Celendorfu. Mani torelz no frontes izglāba Aleksandrs Plensnera, kas bija līdzīgā kārtā glābis arī J. Sudrabkalnu 1919. gadā, kad dibinājās «Latvijas Karaviņa» redakcija.

Viņš man pīlsētnīldīja «Dāvanas Vanagu» laikraksta redakcijai. Tai telpas bija Rīgā, Muitas ielā 1.

— Divdesmit trīs gadus jūs esat pavadījis Sibirijā. Par ko?

— Pēdīgā dienā vācu formastērpā man bija 1944. gada augusta beigās. Redakcijas patrioliskais — patiesībā fašistiskais — vadītājs deva man iespēju 25 minūtes radiofonā lasīt dzejoļus, kādus es gribu, bet 5 minūtes man bija jāaicina latvieši atstāt Latviju un braukt uz Vāciju. Sāku ar to, ka lasīju mīlestības dzejoļus, bet pēdējās 5 minūtes — dzejoļi «Palīksim ar savu zemi» — pretējī tam, ko man bija lūkšķī darīt. Meitene, kas dežūrēja, pēc tam man teica: «Man bija jāizslēdz, bet es neizslēdzu. Pie durvīm jūs jau gaida mašīna, bet tajā nesēstieties.» Patlesām, lejā pie durvīm stāvēja mašīna, kurā ļoti pieklājīgi mani aicināja iekāpt, aizvedīšot mani mājās, bet es aizbildinājos, ka gribu pastaigāties, paelpot svaigu gaisu pa ceļam uz mājām. «Tad jūs paliešam ieslet nāja?» — «Nu jā, kā gan citādi.» Protams, es negāju mājās, bet gan uz kādu dzīvokli, kur velksmigi slēpos. Bangerska štābs izsludināja mani par dezertieri, ko meklēja līdz pat 13. oktobrim. Kad vairs it kā nevajadzēja slēpties, aizgāju pie Friča Rokpeļņa uz Rakstnieku savienību — ar savu grāmatu. Viņš paskīrstīja, atrada nodaļu par aizvestajiem, pakratīja galvu un prasīja: «Vai tad vajadzēja tā raudāt par fabrikantiem un budžiem?» — tomēr, tā kā man nebija iztikas līdzekļu, aizdeva man 15 rubļus, tos esmu palicis viņam parādā.

Atbraucu uz Alūksni, kur satiku bijušo Mālupes skolas pārzini, kas tad bija Valkas apriņķa Tautas izglītības nodaļas vadītājs un palīdzēja man atrast darbu — par Valkas vidusskolas skolotāju. Kad biju tur izveidojis jaungada eglītes sarīkojumu, uzzināju, ka Pietuka Krustiņa «Augstā dziesma, skani, skani» ir pretrunā ar latviešu tautas vēsturisko izvēli iet pa sociālisma ceļu. Eglītē klāt bija Fricis Bergs, partijas Valkas rajona pirmais sekretārs, kas saprata, ka rindas «Zēdam netrūks saldas baudas, / Vivat, Socialitas! /Jūtet brīvību, cik jaudas, / Lāstus tik priekā vērdzibas!» — pulgo sociālismu, un pēc man labvēlīgā skolas pārziņa brīdinājuma nekas neatlika, kā bēgt uz Rīgu, un tajā pašā dzīvoklītī, kur biju slēpies no vāclešiem, gadu iznāca slēpties no krieviem.

Kuriozs turpinājās tādējādi, ka mani tiesāja Misiņa bibliotēkas telpās, un to vācu laika dzejoli «Palīksim ar savu zemi» arī tur nolasīja. Tas pastiprināja manu vainu krievu varas priekšā.

— Cik jums iznācis grāmatu — vai plašāk — kādas ir jūsu sarakstītā un publicētā atlieciba?

— Man ir grāmatas «Aizsapņošanās», «Lapegle», «Taisu leģenda», «Spītīgais osis», «Alūksnes grāmata» un īris ārzemēs — «Taigas telksma» un «Dzintara rasa» divos izdevumos. Uz jubilejo viena iznāks Taisos — «Zilsilgunda» — kā Taisu izpildkomitejas izdevums; vēl paredzētas «Pulsiska dvēsele» (neaskroplota «Alūksnes grāmata») un «Celojums ar melno vēju». Neuzrakstītā ir milzums. Arī nepublicētā: ap 30 klades ar dzejoļiem — protams, ne visa tur publicēšanas vērts; vismaz piecas tādas ir ceká, bet viņi lielijās, ka viņiem tur esot divi skapji pilni; nebūtu brīnums, jo visu lēņeri uzrakstīto tik un tā krāšanā atņēma. Arī tagad neraksīju neko tādu, ko pats nebūtu piedzīvojis: man ir dikļētājs, t.i., — nekad nezinu, kas iznāks, piesēžos pie galda un raksīju. Nepazīstu «vārda mokas». Arī, ja mēnešiem necesmu raksīījis, varu piesēsties un vienā paņēmienā uzrakstīt; neko nelabojo — ja nav izdevies, ņemu un sadedzinu.

Nezinu, kāda literāra vērtība tam, kas stāv čekā, man tikai atmiņā, kā viņi teica: «Nums pietiek pret jums uzrakstīt vienu rakstu «Ciņā», lai pat suns pret jums kāju necelsu; mēs jūs ar dubļiem samalsīsim.»

Murgos man rādās, ka viņi nāk manī ņemt ciet, bet man vairs nav divdesmit pieci gadi.

Literatūra un Māksla, 1990, 7.apr.

Aleksandrs Pelēcis un Valkas meitenes

Tad — Valkas meitenes. Tās, kuru skolotājs un audzinātājs paguvu būt pusgadu. Īss laiks. Kad Tuvākā rakstīja, lai es tundrā ēdot balto āboliņu, Valkas meitenes sūtīja pakas, grāmatas. Protams, es to netiku lūdzis. Šeit, kur rokas jāberž tīras ar smiltīm, no Valkas pienāca tualetes ziepes, zobu sukas, cukurs, taukvielas, ķiploki. Nebija jālasa neesošais baltais āboliņš. Varēju melnās rokas ietīt smaržīgās ziepju putās, varēju seju slaucīt sniegbaltā dvielī. Savas nedaudzās rotaslietas meitenes pārdeva tirgū, lai būtu līdzekļi sūtījumiem uz tālu adresi. Valija, Velta, Ērika, Rita... Gandrīz visa mūsu klase.

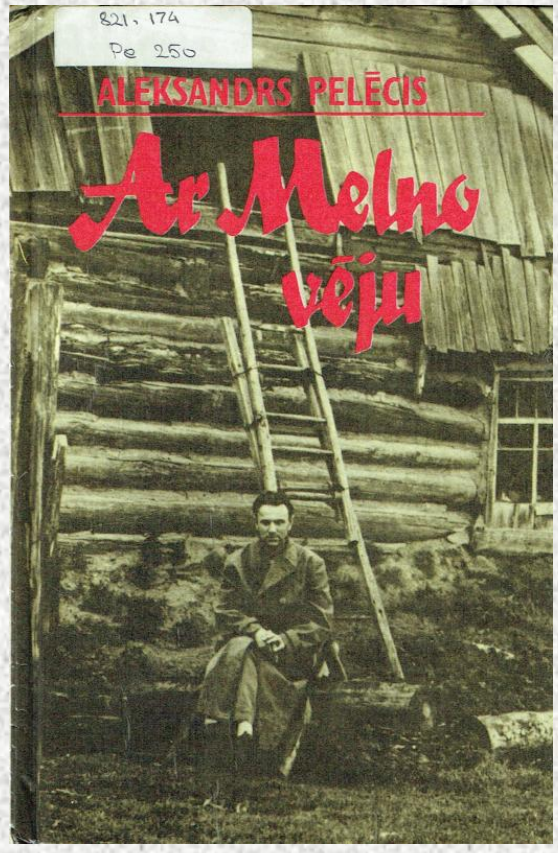

Ar melno vēju / Aleksandrs Pelēcis. - Rīga : Avots, 1991. – 113.lpp.

Aleksandrs Pelēcis un Valkas meitenes

«..manas Valkas meitenes. Tās, kuru skolotājs un audzinātājs pusgadu paguvu būt. Īss laiks. Un tomēr, kad Tā, kas mani nodeva, rakstīja, lai es tundrā balto āboliņu ēdu, Valkas meitenes rakstīja, sūtīja pakas, grāmatas. Protams, es to netiku lūdzis. ..no Valkas pienāca tualetes ziepes, zobu sukas, cukurs, taukvielas, ķiploki. .. Nevienai no viņām jau muiža nepiederēja, un es arī netiku lūdzis, lai sūta pakas uz elli. To viņas pašas. Savas nedaudzās rotaslietas pārdeva tirgū, lai būtu līdzekļi sūtījumiem uz tālu adresi. Valija, Velta, Ērika, Rita... Gandrīz visas no deviņpadsmit mūsu klasē. Kad tiku no žoga ārpusē, viena no viņām atbrauca uz taigu ciemos. Zīles mežsarga meita Rita. Divas reizes tāpat vien brauca, trešo reizi tā, lai paliktu taigā pie manis.»

Ziemeļlatvija, 1994, 19.marts

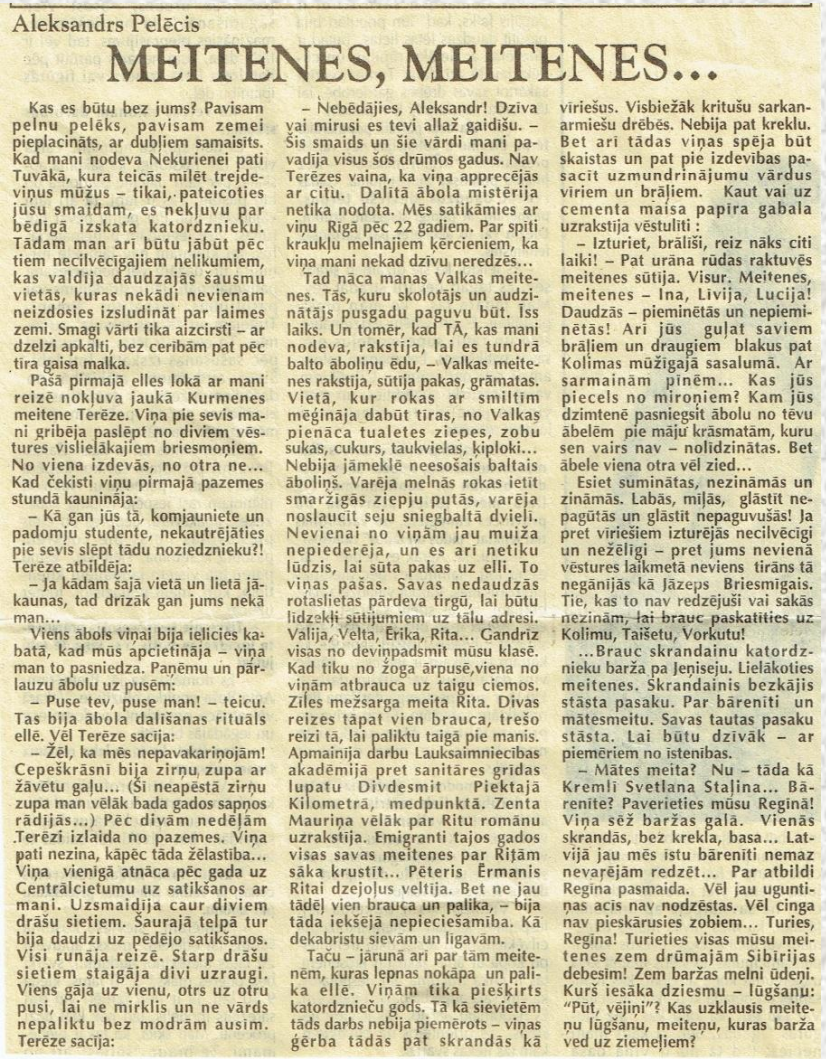

Aleksandrs Pelēcis

MEITENES, MEITENES...

Kas es būtu bez jums? Pavisam pelnu pelēks, pavisam zemei pieplacināts, ar dubļiem samaisīts. Kad mani nodeva Nekurienei pati Tuvākā, kura teicās mīlēt trejdeviņus mūžus – tikai, pateicoties jūsu smaidam, es nekļuvu par bēdīgā izskata katordznieku. Tādam man arī būtu jābūt pēc tiem necilvēcīgajiem nelikumiem, kas valdīja daudzajās šausmu vietās, kuras nekādi nevienam neizdosies izsludināt par laimes zemi. Smagi vārti tika aizcirsti – ar dzelzi apkalti, bez ceribām pat pēc tira gaisa malka.

Pašā pirmajā elles lokā ar mani reizē nokļuva jaukā Kurmenes meitene Terēze. Viņa pie sevis mani gribēja paslēpt no divīem vēstures vislielākajiem briesmoņiem. No viena izdevās, no otra ne... Kad čekisti viņu pirmajā pazemes stundā kauninājā:

– Kā gan jūs tā, komjauniete un padomju studente, nekautrējāties pie sevis slēpt tādu noziedznieku?! Terēze atbildēja:

– Ja kādam šajā vietā un lietā jākaunas, tad drīzāk gan jums nekā man...

Viens ābols viņai bija ielicies kabatā, kad mūs apcietināja – viņa man to pasniedza. Paņēmu un pārlauzu ābolu uz pusēm:

– Puse tev, puse man! – teicu. Tas bija ābola dalīšanas rituāls ellē. Vēl Terēze sacīja:

– Žēl, ka mēs nepavakariņojām! Cepeškrāsni bija zirņu zupa ar žāvētu gaļu... (Šī neapēstā zirņu zupa man vēlāk bada gados sapņos rādījās...) Pēc divām nedēļām Terēzi izlaida no pazemes. Viņa pati nezina, kāpēc tāda žēlastība... Viņa vienīgā atnāca pēc gada uz Centrālcietumu uz satikšanos ar mani. Uzsmaidīja caur diviem drāšu sietiem. Šaurajā telpā tur bija daudzi uz pēdējo satikšanos. Visi runāja reizē. Starp drāšu sietiem staigāja divi uzraugi. Viens gāja uz vienu, otrs uz otru pusi, lai ne mirklis un ne vārds nepaliktu bez modrām ausīm. Terēze sacīja:

– Nebēdājies, Aleksandr! Dziva vai mirusi es tevi allaž gaidīšu. – Šis smaids un šie vārdi mani pavadīja visus šos drūmos gadus. Nav Terēzes vaina, ka viņa apprecējās ar citu. Dalītā ābola mistērija netika nodota. Mēs satikāmies ar viņu Rigā pēc 22 gadiem. Par spiti krauklu melnajiem ķērcieniem, ka viņa mani nekad dzīvu neredzēs...

Tad nāca manas Valkas meitenes. Tās, kuru skolotājs un audzinātājs pusgadu paguvu būt. Īss laiks. Un tomēr, kad TĀ, kas mani nodeva, rakstīja, lai es tundrā balto āboliņu ēdu, – Valkas meitenes rakstīja, sūtīja pakas, grāmatas. Vietā, kur rokas ar smiltīm mēģināja dabūt tīras, no Valkas pienāca tualetes ziepes, zobu sukas, cukurs, taukvielas, ķiploki... Nebija jāmeklē neesošais baltais āboliņš. Varēja melnās rokas ietīt smaržīgās ziepju putās, varēja noslaucīt seju sniegbaltā dvieli. Nevienai no viņām jau muiža nepiederēja, un es arī netiku lūdzis, lai sūta pakas uz elli. To viņas pašas. Savas nedaudzās rotaslietas pārdeva tirgū, lai būtu līdzekļi sūtījumiem uz tālu adresi. Valija, Velta, Ērika, Rita... Gandrīz visas no deviņpadsmit mūsu klasē. Kad tiku no žoga ārpusē,viena no viņām atbrauca uz taigu ciemos. Zīles mežsarga meita Rita. Divas reizes tāpat vien brauca, trešo reizi tā, lai paliktu taigā pie manis. Apmainīja darbu Lauksaimniecības akadēmijā pret sanitāres grīdas lupatu Divdesmit Piektajā Kilometrā, medpunktā. Zenta Mauriņa vēlāk par Ritu romānu uzrakstīja. Emigranti tajos gados visas savas meitenes par Rīgām sāka krustīt... Pēteris Ērmanis Ritai dzejoļus veltīja. Bet ne jau tādēļ vien brauca un palika, – bija tāda iekšējā nepieciešamība. Kā dekabristu sievām un ligavām.

Taču – jārunā arī par tām meitenēm, kuras lepnas nokāpa un palika ellē. Viņām tika piešķirts katordznieču gods. Tā kā sievietēm tāds darbs nebija piemērots – viņas ģērba tādās pat skrandās kā vīriešus. Visbiežāk krituši sarkanarmiešu drēbēs. Nebija pat kreklu. Bet arī tādas viņas spēja būt skaistas un pat pie izdevības pasacīt uzmundrinājumu vārdus vīriem un brāļiem. Kaut vai uz cementa maisa papīra gabala uzrakstīja vēstuliti :

– Izturiet, brāliši, reiz nāks citi laiki! – Pat urāna rūdas raktuvēs meitenes sūtīja. Visur. Meitenes, meitenes – Ina, Livija, Lucija! Daudzās – pieminētās un nepieminētās! Arī jūs guļat saviem brāļiem un draugiem blakus pat Kolimas mūžīgajā sasalumā. Ar sarmainām pinēm... Kas jūs piecels no mirņiem? Kam jūs dzimtenē pasniegsit ābolu no tēvu ābelēm pie mājū krāsmatām, kuru sen vairs nav – nolidzinātas. Bet ābele viena otra vēl zied...

Esiet suminātas, nezināmās un zināmās. Labās, mīļās, glāstīt nepagūtās un glāstīt nepaguvušās! Ja pret vīriešiem izturējās necilvēcīgi un nežēlīgi – pret jums nevienā vēstures laikmetā neviens tīrāns tā negānijās kā Jāzeps Briesmīgais. Tie, kas to nav redzējuši vai sakās nezinām, lai brauc paskatities uz Kolimu, Taišetu, Vorkutu!

...Brauc skrandainu katordznieku barža pa Jeņiseju. Lielākoties meitenes. Skrandainis bezkājis stāsta pasaku. Par bāreniti un mātesmeitu. Savas tautas pasaku stāsta. Lai būtu dzīvāk – ar piemēriem no īstenības.

– Mātes meita? Nu – tāda kā Kremlī Svetlana Staļina... Bārenite? Paverieties mūsu Reginā! Viņa sēž baržas galā. Vienās skrandās, bez krekla, basa... Latvijā jau mēs īstu bāreniti nemaz nevarējām redzēt... Par atbildi Regina pasmaida. Vēl jau uguntiņas acis nav nodzēstas. Vēl cinga nav pieskārusies zobiem... Turies, Regina! Turieties visas mūsu meitenes zem drūmajām Sibīrijas debesīm! Zem baržas melni ūdeņi. Kurš iesāka dziesmu – lūgšanu: "Pūt, vējiņi"? Kas uzklausīs meiteņu lūgšanu, meiteņu, kuras barža ved uz ziemeļiem?

Aleksandrs Pelēcis un Valkas meitenes

«Dažus mēnešus viņš strādā par skolotāju Valkas vidusskolā. Ziemsvētku eglītes vakarā audzēknes deklamējušas vairākus Pelēča dzejoļus, viņš tiek izsaukts uz apriņķa partijas komiteju, kur, protams, netrūkst jautājumu par «vācu laiku». Draud arests, un 1945. gada janvāra beigās viņš atstāj Valku..

Līdz arestam 1946. gada 17. janvārī tiek pielikts punkts diviem jauniem dzejoļu krājumiem – «Zilsilgunda» un «Spēka zāles». To manuskripti, kā Pelēcis 1948. gada 1. augusta vēstulē stāsta savai Valkas skolniecei Valijai Lībietei (prec. Deruma), paliek Terēzes dzīvoklī..»

Lakats ar magonēm : vēstules, dzeja / sast. Marta Balode. - Rīga : Daugava, 2005. – 7.lpp.

Aleksandrs Pelēcis un Zenta Mauriņa

«..pie Aleksandra no Latvijas ir atbraukusi viņa kādreizējā skolniece Rita, atvedot vislielāko balvu – mīlestību – kopā ar lēmumu atgriezties dzimtenē tikai kopā ar Aleksandru.

Uz Sibīrijas bērza tās Aleksandrs Pelēcis par savas dzīves gaismas loku raksta vēstuli .. Zentai Mauriņai.

Viņa atbild: «Mīļo Aleksandr Pelēci! No Jūsu vēstules dveš tik spirgts gaiss.. Šķiet atstatums 6000 km – tīrais nieks. Jūs un Rita esat tepat manā istabā, mēs kurināmām kamīnu un runājam par neizsīkstošām vērtībām..»»

Izglītība, 1990, 21.marts

Aleksandram Pelēcim—70

DZEJNIEKA GODS

* Aleksandrs Pelēcis 1930. gadā.

* Aleksandrs Pelēcis un Latvijas Kazene Jastmundrāpiņa dīķeļā pie Neretas. Attēldesmitās gadi.

Aleksandrs Pelēcis un Zenta Mauriņa

«..Pirmā gabalā «Bērza tāss» stāstīts par skolotāju Jāni Sarmu, kas deportēts uz Sibīriju no Latvijas. J. Sarma ir arī dzejnieks; te var būt domāts Aleksandrs Pelēcis. Sarma raksta vēstules uz bērza tāss.. Plašāk notēlotas divas sievietes, žīdiete Debora.. un Padomju Latvijas skolotāja Ruta Marija, kas Sarmu iemīlējusi jau bērnībā un brīvlaikā dodas pie viņa uz tālo tundru, lai atvieglinātu tā likteni. Sarma negrib Rutu pie sevis paturēt un raida atpakaļ, tās upuris viņam šķiet par lielu. Bet beigās viņa tomēr no ceļa atgriežas pie izsūtītā..»

Latvija, 1968, 6.jūl.

Jauns darbs vāciski

ZENTA MAURIŅA, BIRKENBORKE, BENJAMIN, ZWEI BERICHTE, MAXIMILIAN DIETRICH VERLAG, MEMMINGEN, 234 LPP.

Z. Mauriņas cienītāji vēlēsies iegūt arī šo viņas grāmatu, kas sarakstīta un izdota vācu valodā. Tās saturā divi sacerējumi, nosaukti par „ziņojumiem" (reportāžu), tātad it kā dzives notikumu aprakstiem. Ar to autore varbūt domājusi atvairīt kritikas prasības, kādas pielāgo literāram darbam. Tomēr „ziņojumi" ieturēti literārā stilā un varētu apmierināt prasības, kas jāpilda stāstam. Turpretim gan rodas šaubas, vai cilvēki un notikumi tiešām „ņemti no dzives", te liekas piejaukta laba tiesa iztēles.

Pirmā gabalā „Bērza tāss" stāstīts par skolotāju Jāni Sarmu, kas deportēts uz Sibīriju no Latvijas. J. Sarma ir arī dzejnieks; te gan nevar būt domāts Austrālijā dzīvojošais laureāts ar tādu pat vārdu un uzvārdu, bet varbūt Aleksandrs Pelēcis. Sarma raksta vēstules uz bērza tāss; tā kalpo papīra vietā, kas attālākajās Krievijas daļās nemaz nav dabūjams. Plašāk notēlotas divas sievietes, žīdiete Debora, kas dabūjusi ciest kādas pārestības un pēc tam kļūst par čekisti, un Padomju Latvijas skolotāja Ruta Marija, kas Sarmu iemīlējusi jau bērnībā un brīvlaikā dodas pie viņa uz tālo tundru, lai atvieglinātu tā likteni. Sarma negrib Rutu pie sevis paturēt un raida atpakaļ, tās upuris viņam šķiet par lielu. Bet beigās viņa tomēr no ceļa atgriežas pie izsūtītā, kam kā plaušu slimniekam atļauts dzīvot savā būdā tundrā. Viņa paliek dziļajā sarkanajā Krievijā.

Otra stāsta varonis žīds Benjamiņš Adamsons, koncentrācijas nometņu upuris, kas sešus gadus piedzīvojis visbriesmīgākās mocības, zaudējis vienu aci, bet tomēr palicis dzīvs un tagad mīt Šveicē kā bagāts briljantu tirgotājs. Arī Benjamiņš pazīst divas sievietes, neuzticamo austrumniecisko dejotāju Sirā-Magdu un ideālistisko vijolnieci, laikam vācietī Ariju Serafimu. Bet viņš nesavienojas ne ar vienu no tām, gan ar kāda žīdu slepkavotāja meitu Ziglindi Šmidti, kas nozīmē augstāko piedošanu. Adamsons notēlots kā gīsains prātnieks, cilvēces nepilnību izpratējs, tomēr ticētājs tai. Dažus izteicienus un pantus Mauriņa citē „jidiš" žargonā. Grāmatā izpaužas dziļš naids pret nacionālsociālistiem, kas notēloti daudz krāsainākī par komūnistiem. Vācu okupācijas laikā Rīgā bija izplatītas gluži nepamatotas valodas, it kā okupanti ar Mauriņu rēķinātos. Izraēla pieminēta pozitīvi ar visiem kibucu kolchoziem.

Kā Zenta Mauriņa raksta vāciski? Sajā valodā brīvi izteikušies arī mūsu lielie gari Blaumanis, Poruks un Aspazija, kas mācījušies vācu skolās, bet Mauriņas veiksme sit tiem visiem pāri. Viņa raksta ļoti „dziļi" vāciski, jo Grobiņas ārsta meitas māte bija vāciete. Ka autore latviete, var spriest tikai pēc īpašvārdiem un attēlotajiem Rīgas apstākļiem pirmajā stāstā. Vēl kāds sīkums: Mauriņa norāda, ka vācu vārds Junggeselle nav adekvāts vecpuiša raksturojums, ka pareizāk būtu piedzīvojušu vientuli saukt par „Altgeselle", tātad tulkot no latviešu valodas (197. lpp.).

Apgāds savā aizrādījumā nosauc Dostojevski par Mauriņas skolotāju. Viņas rakstības veids vāciski citāds, nekā latviskajos sacerējumos, tas ir plūstošāks, bet Dostojevski neatgādina, arī Tolstoju ne, no kura mācījušies Tomass Manns un citi ievērojami vācieši. Tuvāk Mauriņa stāvēs tai skolai, ko sauc par „civilizācijas literātiem" ar austriešu žīdu Stefanu Cveigu priekšgalā. Īpaši par to jādomā, lasot lappuses par kārdinošo dejotāju Sirā-Magdu, tai līdzīgi tēli parādās stāstos, ko vācieši sauc par „Kolportage".

Mauriņas grāmatā izkaisīta laba tiesa atjautu, kaut arī pabrutālu pēc satura. Piemēram, mājā, kuras glītums pamatojas uz algotiem kalpotājiem, valda „Saraksta kārtība" (167. lpp.), šveicieši vācu dialekts „nav valoda, bet veikla slimība", „labāk patīk vīrieši, kas spļauj nekā tie, kas kraukājas". Kraukāšanās vēl ļaunāka par stostīšanos, tā apliecina jūtu skopumu (157. lpp.) Kāds nesaudzīgs vispārinājums satur apgalvojumu: „Die Welt ist voller Dreckweiber und Scheisskerle" (183. lpp.). Andrejs Johansons kādā studijā norāda, ka vācieši jau kopš Pūcesspiegeļa Viduslaikos cienījuši spēcīgo humoru". 197./198. lappuses atrodam asprātīgu satiru par modernajiem filozofijas virzieniem un to terminoloģiju.

Gala slēdziens: satura nopietnības zinā apskatītā grāmata „vieglāka" par mūsu iecienītās esejistes latviski sacerētajiem darbiem. Bet pirmais gabals, kur minētas latviešu aizvešanas, populārizē mūsu valsts vēsturi. Un visbeidzot: apsveicams katrs darbs, gar kuru autors godīgi pūlējies. Wer immer strebend sich bemüht . . .

Olģerts Liepiņš

Aleksandrs Pelēcis un Zenta Mauriņa

«..skaistajai mīlestībai, ko savam skolotājam uz tālo ziemeļzemi aizveda bijusī skolniece Rita, Zenta Mauriņa uzcēlusi pieminekli romānā «Bērza tāss». Starp citu, daudzus šajā literārajā darbā pārsteidz loti patiesie un spilgtie rakstniecei nepazīstamās Sibīrijas dabas apraksti. Tie ir pārcēlušies no Pelēča vēstulēm.»

Latvijas Jaunatne, 1990, 10.apr.

Aleksandram Pelēcim — 70

Vislielākais bagātnieks

Uz saltu ziemeļu pilnmēnesi gaudojošs vientuļš vilks!.. Cik nežēlīgi trāpīgu grāmatzīmi savam jaunības dienu draugam veltījis vēlāk Austrālijā dzīvojošais latviešu mākslinieks Sigurds Kalniņš! Šķiet, tas ir visbūtiskākais, ko grafiski var pateikt par Aleksandra Pelēča dzīvi, jo lielu un, protams, vismagāko tās daļu — garus 23 gadus — dzejniekam nācās aizvadīt Sibīrijas mūžīgajā sasalumā, kur pašam vajadzēja no taigas vilka mācīties gan spēku, gan izturību, gan spēju būt vientuļam.

Nu jau pāris nedēļas skumji gaudojošā vilka siluetu uz bālā mēness fona varam redzēt arī afišās, kas vēsta par dzejnieka Aleksandra Pelēča 70 gadu jubilejai veltītajiem sarīkojumiem. Gribu nedaudz pastāstīt par jauno iestudējumu un arī par dzejnieka personību, lai gan ar Aleksandru Pelēci personīgi pazīstama neesmu. Toties mana ticība ir viņa dzeja, liela daļa ārkārtīgi interesantas korespondences un fantastiski krāsainie režisora Kārļa Pamšes stāstījumi, kas saintriģētu ikvienu.

— Vienā no kārtējām apciemojuma reizēm, — stāsta Kārlis Pamše, — jau aiz istabas durvīm sadzirdēju Pelēci ar kādu skaļi sarunājamies. Parasti viņš ir loti mazrunīgs, tādēļ brīdi pieklājīgi gaidīju. Kad beidzot tomēr iegāju dzīvoklī, atradu mājastēvu tur vienu pašu. Manu izbrīnu Pelēcis saprata un paskaidroja: «Nebrīnieties, es nupat sarunājos ar ķirbi. Es māku sarunāties arī ar vēju, kokiem... Ja savulaik nebūtu to iemācījies, varbūt būtu sajucis prātā.»

Jā, nemaz netiek minēti suņi un kaķi, jo ar tiem sarunāties prot katrs normāls cilvēks. Starp citu, pirmais dzejolis, pēc gariem gadiem atgriežoties dzimtenē, bija Talsiem veltīta saruna ar kaķi, jo pirmajā mirklī tuvumā nebija neviena cita, kam veltīt savas mājās pārnākšanas emocijas. Aleksandram Pelēcim dzīve mācījusi ne tikai sarunāties ar lietām un parādībām. Papīra trūkuma un iespējamo sodu dēļ savus dzejoļus viņš bieži vien rakstījis sniegā, cerot, ka mūžīgais sasalums tos glabā iekaltus savās ledus vāžās vēl šodien.

Uzzinot arvien jaunas epizodes no izsūtījumā piedzīvotā, kāpj augšup arvien pieaugošas, stindzinošas šausmas. Tiesa, kopš daudzcietušajai tautai noņemts gadiem ilgais žņaugs no aizsietās mutes, daudziem tapušas redzamas aprepējušas, bet mūžam nesadzīstošas rētas. Reizēm šķiet, ka to izturēt nav cilvēka spēkos. Daudzi jau arī neizturēja, vai — aizlūza.

Aleksandra Pelēča personībā visvairāk pārsteidz milzīgais garīgais spēks, kas ļāvis viņam izciet cauri «šķīstītavai» nesalauztam — bez zvēriskas atriebības alkām. No kurienes šis spēks? No vientuļā vilka sevi. Tikko ticis aiz nometnes vārtiem — brīvībā, kas bija apjozta ar neredzamu loku 40 kilometru rādiusā, dzejnieks sāka sava aizmērdētā garīguma atkopšanu. Sāka vienkārši — izrotājot barakas istabiņu ar žurnālos atrastām krāsainām reprodukcijām pašdarinātos tāšu rāmīšos. Viņš labi iegaumēja sibīriešu parunu: «Ja tev ir divi maizes klaipi, vienu pārdod un nopērc lilijul» Pelēča lilijas bija grāmatas. Tās viņš pirka, iemainīja, pēc tam arī sāka saņemt pa pastu. Šodien neticama šķiet Aleksandra Pelēča to gadu korespondence. Vai Gulaga cenzūrai bija acis aizsalušas, izlaižot cauri saviem krampjainajiem pirkstiem Zentas Mauriņas vēstules no Upsalas, Jāņa Jaunsudraba atbildes no Vāczemes? Pelēcis ne tikai sarakstījās ar romantiskās jaunības dienu pazīņām — mākslinieckiem Klāru Zāli (ASV), Liksmu un Sigurdu Kalniņiem (Austrālija), Jāni Kalmiti, Kārli Ieviņu, Veroniku Strēlerti, Jāni Klīdzēju, Kārli Zariņu... Šie cilvēki sūtījuši viņam gleznas, grāmatas. Viņi pratuši augstu vērtēt arī no Sibīrijas dzejnieka saņemtās rindas. Pasaulē latvieši jau sen savos Dziesmu svētkos dzied dziesmas ar Aleksandra Pelēča tekstiem. Bet skaistajai mīlestībai, ko savam skolotājam uz tālo ziemeļzemi aizveda bijusī skolniece Rita, Zenta Mauriņa uzcēlusi pieminekli romānā «Bērza tāss». Starp citu, daudzus šajā literārajā darbā pārsteidz loti patiesie un spilgtie rakstniecei nepazīstamās Sibīrijas dabas apraksti. Tie ir pārcēlušies no Pelēča vēstulēm.

Pirms divdesmit gadiem dzejnieks kopā ar sievu Ritu beidzot varēja atgriezties mājās. Pravieti savā zemē negaidīja īpaša atzīšana. Dzejoļu publikācijas tika izspiestas cauri gaļasmašīnai «Aizliegts nav, bet nebūtu vēlams». Par kādreizējo skolotāja darbu nebija ko sapņot. Dzejnieks kļuva par kapraci. Jums tās šķiet pārāk krasas galējības?

— Mani tas nemulsina, — Aleksandrs Pelēcis teicis Kārlim Pamšem. — Esmu pat laimīgs, ka varēju talseniekus mūža miegam guldīt dzimtajā zemē. Cik daudzus bez kapa kopiņas un vārda esmu iekašņājis mūžīgā sasaluma ledos?!

Var teikt, ka Aleksandra Pelēča 70. dzimšanas dienai sagatavotais iestudējums «Raksti sniegā» ir pirmā patiesi publiskā atzīšana un paldies pateikšana. Kārlis Pamše izveidojis scenāriju no Aleksandra Pelēča dzejas un prozas darbiem, epizodēm no Zentas Mauriņas romāna un loti interesantiem dažādu autoru vēstuļu fragmentiem. Uzvedumu sagatavojis Rīgas muzikāli poētiskais teātris, kas sabiedrībā jau labi pazīstams ar vairākiem nopietniem muzikāli dramatiskiem darbiem. Svarīga loma izrādē ir Maijas Einfeldes komponētajai mūzikai. Ar lielu tēmas izpratni to atskaņo Andrejs Senakols, kura raditās alta melodijas pauž TICĪBU. Savukārt Ausmas Borskas klāvermūzikas atskaņojums stāsta par MĪLESTĪBU. Teātra mākslinieciskais vadītājs Edgars Kraminš uzvedumā ir balss no attāluma, kurā brīžam ieskanas CERĪBA. Iestudējumā darbojas tikai divi aktieri. Dzejnieka tēlu atveido Voldemārs Zandbergs un Ints Burāns. Savukārt Māra Zemdega ir Viņa — tā, kura palīdzēja atnākt līdz šodienai.

— Man jāatveido vairāku loti atšķirīgu sieviešu lomas, — par savu darbu stāsta aktrise. — Esmu gan sieva Rita, gan Zenta Mauriņa, gan dažādās pasaules malās dzīvojošās jaunības dienu pazīņas. Mans galvenais uzdevums, protams, ir caur šo sieviešu atmiņām palīdzēt labāk saprast Dzejnieku. Taču ar savām epizodēm es sniedzu skatītājam arī atslodzi, brīžiem pat vieglprātīgu izklaidēšanos, jo galvenā varoņa dzīvesstāsts ir tik smags, ka vienā gabalā cilvēka smadzenes to nespēj uztvert.

— Mani nebeidz pārsteigt tas spēks, kas nāk no Aleksandra Pelēča dzejas un paša autora personības, — atzīst Voldemārs Zandbergs. — Domāju, ka tas loti noderēs mūsdienu jaunajiem, šo darbu izjūtu kā milzīgu atbildību to cilvēku priekšā, kas neatgriezās. Es nemāku vadīt tramvaju, taču ar manā ticībā esošajiem līdzekļiem arī es piedalos kopīgajā vagoniņa stumšanā uz priekšu.

Aleksandra Pelēča jubilejas vakars notiek šovakar dzejnieka pilsētā Talsos. Tiesa, jau kopš 4. aprīļa sākušās tādas kā pārbaudes pirmizrādes — Rīgā, Lielvārdē, Engurē, Vandzenē, Kandavā, Dundagā. Pašā jubilejas vakarā Talsu pilsētas viri un arī daži draugi sagatavojuši jubilāram patīkamus pārsteigumus, bet par tiem — ne vārda, jo tad jau vairs nebūs nekāds pārsteigums. Vēl tikai atšifrēšu divus virsrakstā liktos vārdus. Tie ņemti no teikuma Zentas Mauriņas romānā par dzejnieku un pilnā tekstā skan šādi: «Kas sevi izdāvina, ir vislielākais bagātnieks.»

ANITA DANOSA

Aleksandrs Pelēcis un Zenta Mauriņa

«– Vai tu nekad neraksti stāstus, vienmēr tikai dzejas?

– Jā, tikai dzejas un vēstules, ļoti daudz vēstuļu. Īsta svētlaime, ka beidzot drīkstu rakstīt vēstules.

– Kam tu raksti?

– Piemēram, tev! ..Visiem, ko mīlu, visiem, ko nevaru aizmirst. Visvairāk savai mātei. Arī tavam tēvam. Porukam, Rainim, Francim Verfelim, Rilkem...

– Bet tie taču visi miruši.

– Miruši! Ko gan tas nozīmē? Ir taču vienalga, vai rakstu šīssaules vai aizsaules iemītniekiem. Visi mīt neaizsniedzamā tālumā. Bez tam mirušajiem manas vēstules nevar kaitēt.»

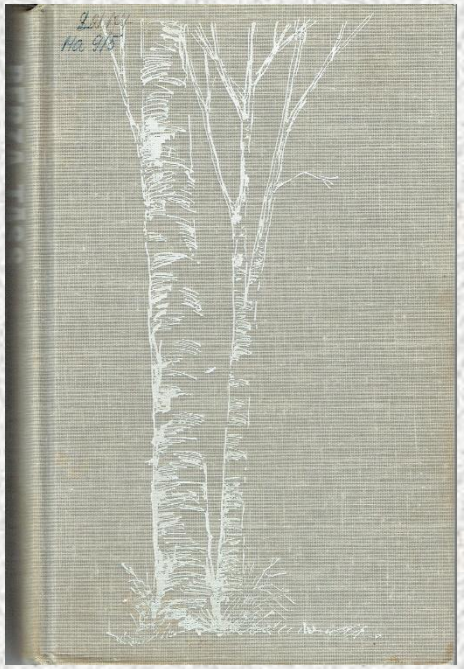

Bērza tāss : romāns / Zenta Mauriņa. - Grāmatu draugs, 1971. - 93.lpp.

Aleksandrs Pelēcis un Zenta Mauriņa

«Latvija pie manis atbrauca arī uz taigu. Nav tiesa, ka to spējušas tikai dižciltīgās dekabristu sievas un līgavas. Arī Zīles mežsarga meita Rita spēja to pašu. Par šo gadījumu Zenta Mauriņa uzrakstīja romānu «Bērza tāss».»

Lauku Avīze, 1994, 4.marts

Mierīga, ekoloģiski tīra un droša vieta. Tādam, pēc īpašo uzdevumu ministra Edvīna Inkēna domām, jābūt **Latvijas tēlam.**

Kad sabiedrības acis gribam radīt katrs savu personisko tēlu, tad tā galu galā ir mūsu pašu darīšana — kādu "ancuku" mugurā vilkt, smaidīt vai nesmaidīt, ko par sevi stāstīt un ko ne.

Taču, ja dzirdu, ka varas gaiteņos top **Latvijas tēls**(!), turklāt nevis "iekšējai" lietošanai, bet ārzemniekiem rādāms, tad nu patiešām gribas izsaukties — pagaidiet, kungi, es vēlos, lai šai lietā pajautā arī **manas** domas. Jo es ari esmu maza, bet tomēr daļa no Latvijas.

Jā, tas pirmkārt nāk prātā, uzzinot, ka īpašo uzdevumu ministra Edvīna Inkēna paspārnē izveidots t.s. Latvijas tēla sektors, kurā kā koordinatori strādāšot divi ierēdņi un kurš galvenokārt nodarbošoties ar Latvijas popularizēšanu ārzemēs. Turklāt šim nolūkam no valsts budžeta ir atvēlēti **60 tūkstoši latu.** Bet ar to esot par maz, apgalvo īpašo uzdevumu ministrs. Šo naudu paredzēts tērēt iekšzemes vajadzībām, izdodot grāmatu par partijām un pašvaldībām, grāmatu par Latviju, kuru paredzēts pārstrādāt ik pēc diviem gadiem, kā arī pasūtot "aģitācijas" plakātus — pašmāju produkcijas popularizēšanai utt. Bet, raugi, uz ārpusi Latvijas tēls tikšot veidots tā, lai ārzemniekiem šķistu ļoti kārdinoši savu naudiņu ieguldīt tieši Latvijā. Pēc Inkēna kunga domām, par Latviju vajadzētu radīt iespaidu kā par **mierīgu, ekoloģiski tīru un drošu** vietu. Un mūsu ieliekais trumpis — cik stabili esam un cik ātri attīstāmies.

Jā, bet kur gan Latvijas tēla radītāji no šīs **mierīgās, ekoloģiski tīrās un drošās vietas** domā nobēdzināt pusēdušo pensionāru tūkstošus, pamestos bērnus, ubagus, noziedzīgās grupas, bezcerībā iedzīstos bezdarbniekus laukos un pilsētās?

Un vai Latvijas tēls iekšējai "lietošanai" atšķirsies no tā, ko pasniegs naudīgajiem ārvalstniekiem?

Tikpat svarīgs ir jautājums par Latvijas vēsturi, vakardienu, kuru taču ari katrs politisks grupējums tulko atbilstoši savām interesēm un saprašanai.

Tāpēc šī nu būtu istā reize, kad taujāt ari pēc visplašākās sabiedrības viedokļa — kādam jābūt **Latvijas tēlam.** Galu galā pēc tā tur, plašajā pasaulē, spriedīs par **katru** no mums, ne tikai par Latvijas tēla sektora ierēdņiem Inkēna kunga valstībā. Ja taulas domas uzzināt par vajadzīgu neuzskata viņi, tad "Lauku Avīzei" tas vienkārši ir pienākums. Domu apmaiņu uzsākam ar "LA" pastāvīgā autora rakstnieka **Aleksandra Pelēča skatījumu.**

Bet kāds ir jūsu skatījums?

Mierīga, ekoloģiski tīra un droša vieta?

Kādu es tevi redzu, Latvija?

Ne tādu, kā uz vecajiem sudraba pieclatniekiem. Ne tādu, kura no akmens un vara. Tu man nāc preti koka tupelēs — kā mātesmāsa Annīte. Azotē ziemas spelgonā piedzimis baltais jērs, kuru tu negribi atdot nāvei apsarmojušā kūtī. Dzīvības nesēju un sargātāju. Tādu kā mana māte, kura nesa zāļu nastas no aiksnas, lai lopiņiem būtu spēks ziemas izturēt, kas nāks. Un, kad tā atnāca — nesa skujas zāļu vietā. Un, kad bija atņemts viss un kad paši aizdzīti taigā, tu kopi sveļas Sibirijas govis — nesi tām tāpat ar zāļu ķekšī spēka zāles no taigas. Skini pazagšus kukurūzas lapas, lai tavām kopjamajām labāks kumoss. Un sveļās taigas govis tu tāpat pārkristīji Mālupes govju vārdos. Tev taigā tāpat kā Kikšos bija Cielava, Zaiga, Slaune. Un, kad tavu māsu kēra trieka un kad beidzot jāva atgriezties Latvijā, tu nepameti sveļā nabagmāju Anniti, bet aizvedi viņu atpakaļ uz Kikšiem. Kā tu to spēji — tos astoņi tūkstoši kilometrus pārvarēt ar ciļķamu sirmnieci — to tikai mīļais Dievinš un tu pati zini. Un Latvija stāv aiz muguras ari Liepnas meitenei Inesei. Rudas pines Inesei bija un uz snipja vasaras raibumu simts. Puikas uzbūvēja jahtu un nosauca Ineses vārdā, un vizināja tevi pa Alūksnes ezeru. Redzu tevi, kā tu smejies, uzrāpusies Alūksnes pilsdrupu augstākajā smailē. Toreiz tu vēlies kopā ar pilsdrupu akmeni un salauzti roku, un vēlāk, kad sūtīji man bildīti uz taigu, bildītē tu pagriezies tā, lai redzētu tavu nesalauzto roku. Tu gribēji man būt aliaž skaista.

Un Latvija pie manis atbrauca arī uz taigu. Nav tiesa, ka to spējušas tikai dižciltīgās dekabristu sievas un līgavas. Arī Zīles mežsarga meita Rita spēja to pašu. Par šo gadījumu Zenta Mauriņa uzrakstīja romānu "Bērza tāss". Neatkārtoties.

Taču Latviju nepārstāv tikai sievietes. Smaida mātesbrālis Jānis. Tas pats, ar kuru mēs kopā 1938. gadā uz deviņajiem Dziesmu svētkiem braucām, kurā atceļā uz Mālupi vagonā visas Dziesmu svētku dziesmas no pirmās dzirdēšanas kļusām dziedāja. Jānim bija absolūtā dzirde, bet to ne viņš pats, ne citi zināja... Jāni bargas ziemas spelgoni nikna lapegle nosita. Bet viņa pēdējā doma bija par Latvijas, un sagni viņā līdza savējiem "kaut spīčku kasīti dzimtenes zemes". Jānis palika četru lapegļu sargāts taigas ceturtajā kapsētā. Blakus Marutiņai, Jānītim un citiem svešuma nogandētajiem Latvijas bērniem...

Vai Latviju nepārstāv arī nezināmais mākslinieks, kurā purgas laikā no "Sicilijas marmora" iecirta Staļina krūšu tēlu? Viņu nosita vagona borts, slieds lādējot ārā... Daudz, daudz ir to, ar kuriem Latvija var lepoties. Ja nokļūstu Alūksnes kapsētā — dienvidus stundā caur velēnām var dzirdēt dziedāšanu. Tur glabāti pat senču ozolpils aizstāvji. Dzied caur velēnām ari Latvijas dēli un meitas Kolimā, Taišetā, Vorkutā, Intā. Un, kad pienāk veļu laiks, visi, kuriem Tēvzeme dārga, atgriežas. Varoņu un mocekļu pulks ir bezgalīgs. Kur viņus godināt un cienāt? Man ir Jāņa Kalniņa uzgleznotā "Rīja". Ari Amerikas un Kanādas trimdiniekiem gleznotāja "Rīja" ir pie sienas. Tāpēc varam godināt ļoti glezna... Zem sudraba saulītes, zem auseklīša un Lāčplēša ordeņa zimes guļ latvieši gan Tēvzemē, gan svešumā. Kastīļu kalnos, Jorkas kapsētā. No Jorkas kapsētas Marias Vētra dziedā: "Kāde pārnāksim, bāleliņ?" Skumīgi, ka vairāk mirušo kā dzīvo. Bet — svešajās velēnās tiešām ir varbūt dzīvāki par tiem, kas dzimtenē piēšas par mīkstāku krēslu, kas Tēvju gatavi pārdot par lētāku desu un pīparu šņabi... Tie, kas par Latviju krita pie Daugavas, Ventas, to nekad nedarīsu. Labāk ir kritušī, nomocīti, bet vai mums ir tiesības būt slīdīkiem? Arī kangari un kaujo grib pārstāvēt latviešus, un kangaru ir vairāk nekā Lāčplēšu... tekšausīmies! No Aizsaules mūs uzrunā Kārlis Ulmanis, pulkvedis Briedis. Latviju pārstāv mocekļa nāvē mīļuļie — Aleksandrs Grīns, Vilis Cedrins, Leonīds Breiksa. Vai tad jūs nedzirdat, ka pat no Azasuļes mūs uzrunā viņš? Zinaidas Lazdas pelni, nogremdēti Baltijas jūrā, atlas pret jūras krastu un sēkan. Pelni runā, Latviju daudzina aizsaulēši. Runā ari līķe Kalnāre no Latvijas augstākās kapsētas — Vējavas kalnā. Tikai — lai mums sūna ausīs neaugtu! Katram svešumā aizdzīstajam ir kāda bāka dzimtejā vietā. Tā Pūra Uzulu Veldi un viņa sievu Akmeņdruvu Vīmu gadu desmitiem uz dzimto Olūzēni sauca mājās pašu stādīšanas kļavs. Ari ķoķi pārstāv Latviju. Alūksnē ir tāda teksma, ka zem diviem gadsimtu ozoliem šad tad klīst Ernesta Glika. Kam šai zemē kaut paša stādīts koks, tas nepazaudēs ceļu uz Tēvzemi. Nāks ari ar zāļu ķekšī Anete un Minne. Ceļš zināms, katrs akmentiņš pazīstams. Bet ko darīt ar zāļu ķekšī atnestām skujām, ja Kikšu kūtī nav vairs ne Cielavas, ne Zaigas? Jāpārstāj runāt, ka Latvijā mēs esam mazākumā. Ir taču mūsu pulkā simts tūkstoši zemgaļu, Sidrabenes aizstāvji. Ceļavas taču augšā ari tie no Tirelpurva un Nāvei salas. Pa savas dziesmas pēdām pāmāka Marias Vētra no Jorkas kapsētas: Visi, visi pulēšies ap Latvijas karogu... Par Tēvzemi kritušie palīdzēs mums apjaust, ka nav augstāka goda kā par Latviju mīrt un dzīvot.

Tādu es tevi redzu, Latvija. Mūžīgā, taigās neizkūdināmā, prērijās nepaazudināmā, tundrās nenogremdināmā. Gan jau mums atradīsies svētbirzes, kur godināt savus ļļusī Ceļsies augšām sveķīmiņu nogremdēt mēģinātāja gaismas pils. Tad es sacīšu ari savam novadam:

— Nostājaj priekšautā mūsi, Mālienē — sabučosimies!

A. Pelēcis
13.02.94.

Aleksandrs Pelēcis un Rita

«Apgāds «Daugava» laidis klajā neparastu grāmatu «Lakats ar magonēm». Sējumā vienkop lasāmas piecu skaistu un dzīvesgudru sieviešu vēstules dzejniekam Aleksandram Pelēcim, prozas tekstam mijoties ar vārsmām, kuras sacerējis gan pats adresāts, gan vairāku vēstuļu autores.

Kādā brīdī katra no viņām – Klāra Zāle (1911-2003), Terēza Lankaronska (1921), Mirdza Bendrupe (1910-1995), Milda Grīnfelde (1909-2000), Rita Pelēce (1924) – Aleksandra Pelēča garīgajā pasaulē ir bijusi likteņa dāvana. Un grāmatu var uztvert arī kā mīlestības romānu vēstulēs, kur mazliet nostāk atkāpies adresāts, toties jūtu brāzmās un domu atklāsmēs priekšplānā iznāk rakstītājas.»

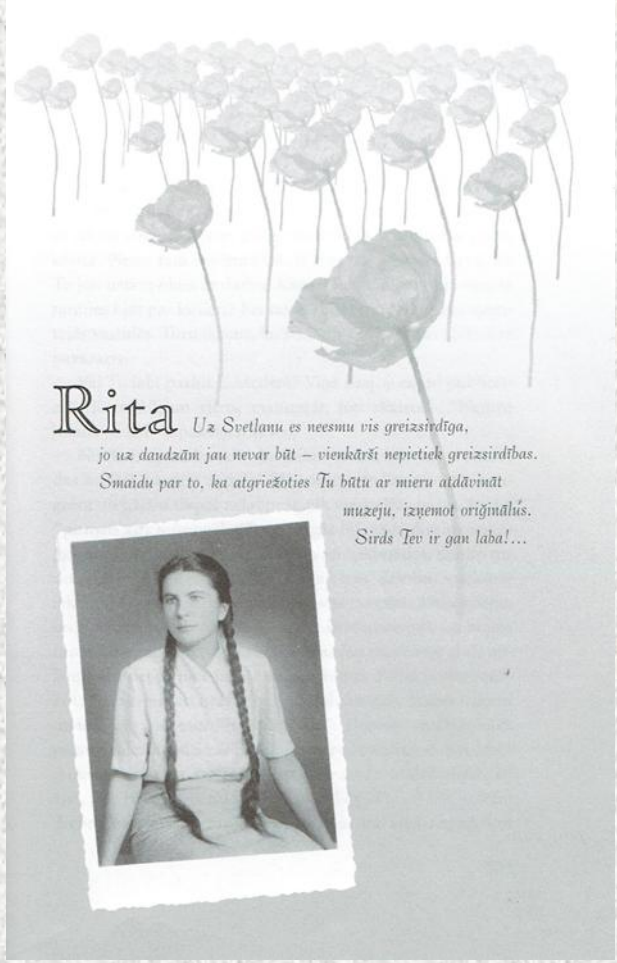

Lakats ar magonēm : vēstules, dzeja / sast. Marta Balode. - Rīga : Daugava, 2005. – 201.lpp.

Aiz mīlestības vēstuļu tilta / Andris Sproģis. - Latvijas Vēstnesis, 2005, 13.sept.

Aleksandrs Pelēcis un Rita

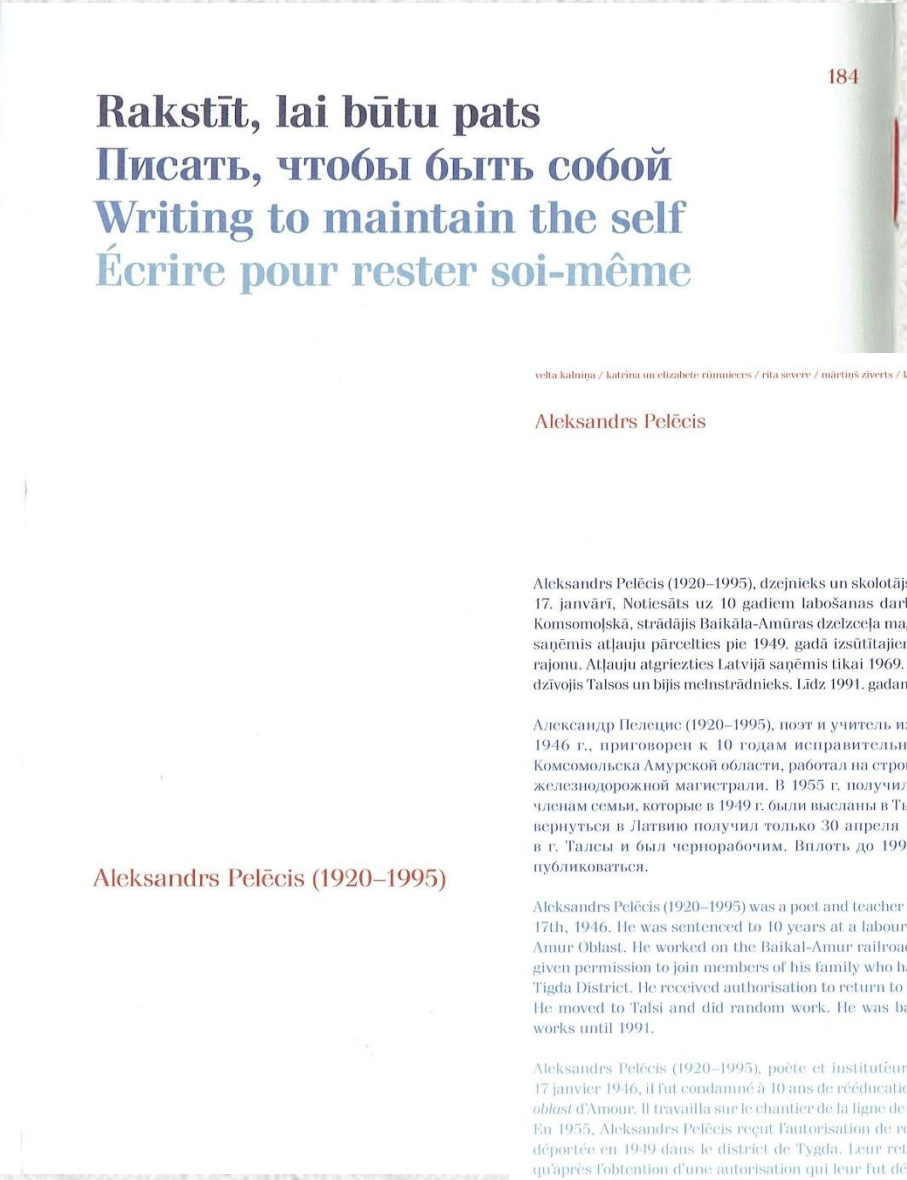

184

Rakstīt, lai būtu pats
Писать, чтобы быть собой
Writing to maintain the self
Écrire pour rester soi-même

vēlta kalniņa / katrīna un elizabete rūmnieces / rita severe / mārtiņš ziverts / lauma reinholde / zuzanna munce / margarita lapiņa

193

Aleksandrs Pelēcis

Aleksandrs Pelēcis (1920–1995), dzejnieks un skolotājs no Valkas. Arestēts 1946. gada 17. janvārī. Notiesāts uz 10 gadiem labošanas darbu nometnē Amūras apgabala Komsomoļskā, strādājis Baikāla-Amūras dzelzceļa maģistrāles būvniecībā. 1955. gadā saņēmis atļauju pārcelties pie 1949. gadā izsūtītajiem ģimenes locekļiem uz Tigdas rajonu. Atļauju atgriezties Latvijā saņēmis tikai 1969. gada 30. aprīlī. Pēc atgriešanās dzīvojis Talsos un bijis melnstrādnieks. Līdz 1991. gadam viņam bija aizliegts publicēties.

Александр Пелецис (1920–1995), поэт и учитель из Валки. Арестован 17 января 1946 г., приговорен к 10 годам исправительно-трудовых работ в лагере Комсомольска Амурской области, работал на строительстве Байкало-Амурской железнодорожной магистрали. В 1955 г. получил разрешение переселиться к членам семьи, которые в 1949 г. были высланы в Тыгдинский район. Разрешение вернуться в Латвию получил только 30 апреля 1969 г. По возвращении жил в г. Талсы и был чернорабочим. Вплоть до 1991 года ему было запрещено публиковаться.

Aleksandrs Pelēcis (1920–1995)

Aleksandrs Pelēcis (1920–1995) was a poet and teacher from Valka. Arrested on January 17th, 1946. He was sentenced to 10 years at a labour camp near Komsomolsk in the Amur Oblast. He worked on the Baikal-Amur railroad line. In 1955, Aleksandrs was given permission to join members of his family who had been deported in 1949 to the Tigda District. He received authorisation to return to Latvia only on April 30th, 1969. He moved to Talsi and did random work. He was banned from publishing written works until 1991.

Aleksandrs Pelēcis (1920–1995), poète et institutèur de la ville de Valka. Arrêté le 17 janvier 1946, il fut condamné à 10 ans de rééducation dans un camp à Komsomolsk, *oblast* d'Amour. Il travailla sur le chantier de la ligne de chemin de fer du Baïkal-Amour. En 1955, Aleksandrs Pelēcis reçut l'autorisation de rejoindre sa famille qui avait été déportée en 1949 dans le district de Tygda. Leur retour en Lettonie ne fut possible qu'après l'obtention d'une autorisation qui leur fut délivrée le 30 avril 1969. Une fois revenu en Lettonie, Aleksandrs Pelēcis résida dans la ville de Talsi où il fut employé comme « homme à tout faire » par la commune. Jusqu'en 1991, il lui fut interdit de publier des ouvrages.

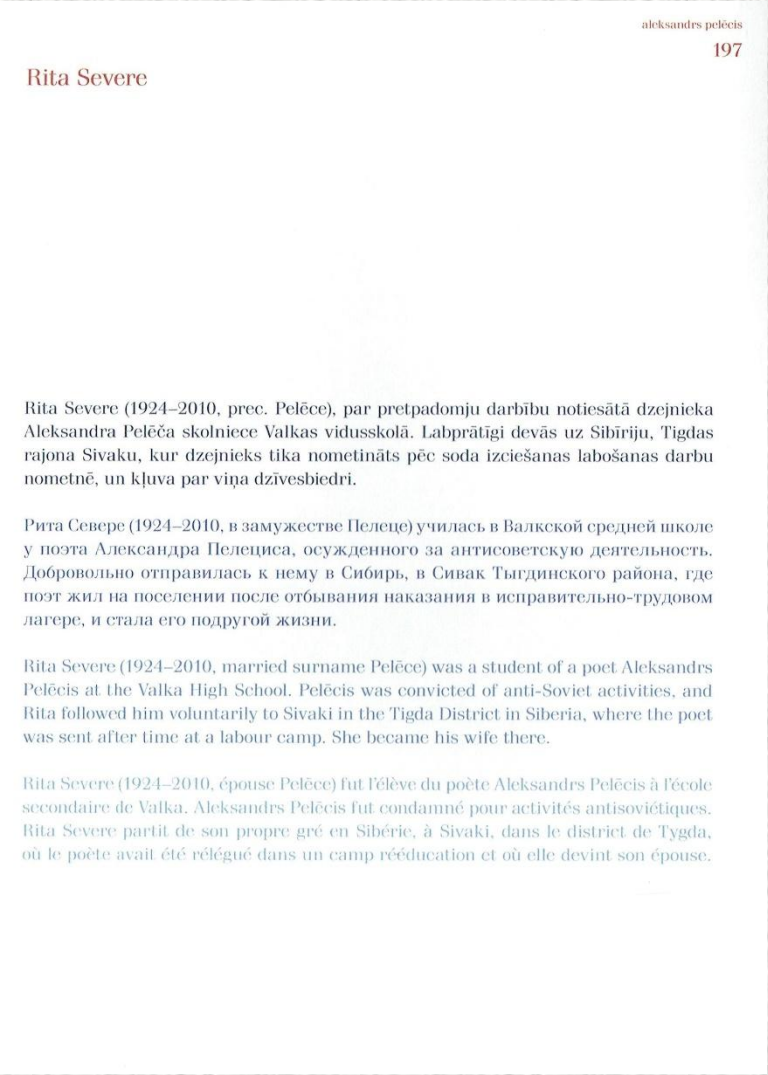

aleksandrs pelēcis

197

Rita Severe

Rita Severe (1924–2010, prec. Pelēce), par pretpadomju darbību notiesātā dzejnieka Aleksandra Pelēča skolniece Valkas vidusskolā. Labprātīgi devās uz Sibīriju, Tigdas rajona Sivaku, kur dzejnieks tika nometināts pēc soda izciešanas labošanas darbu nometnē, un kļuva par viņa dzīvesbiedri.

Рита Севере (1924–2010, в замужестве Пелеце) училась в Валкской средней школе у поэта Александра Пелециса, осужденного за антисоветскую деятельность. Добровольно отправилась к нему в Сибирь, в Сивак Тыгдинского района, где поэт жил на поселении после отбывания наказания в исправительно-трудовом лагере, и стала его подругой жизни.

Rita Severe (1924–2010, married surname Pelēce) was a student of a poet Aleksandrs Pelēcis at the Valka High School. Pelēcis was convicted of anti-Soviet activities, and Rita followed him voluntarily to Sivaki in the Tigda District in Siberia, where the poet was sent after time at a labour camp. She became his wife there.

Rita Severe (1924–2010, épouse Pelēce) fut l'élève du poète Aleksandrs Pelēcis à l'école secondaire de Valka. Aleksandrs Pelēcis fut condamné pour activités antisovietiques. Rita Severe partit de son propre gré en Sibérie, à Sivaki, dans le district de Tygda, où le poète avait été relégué dans un camp rééducation et où elle devint son épouse.

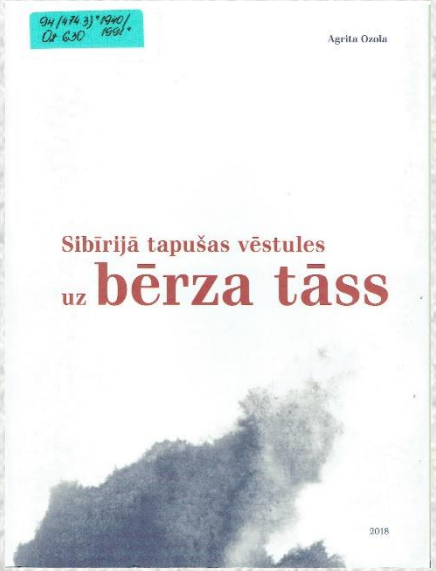

94(474.3)"1940/1991"
Oz 630

Agrita Ozola

Sibīrijā tapušas vēstules
uz bērza tāss

2018

Sibīrijā tapušas vēstules uz bērza tāss / Agrita Ozola. - [Tukums] : Tukuma muzejs, 2018.

Aleksandrs Pelēcis un Rita

«..Rita Severe, kas reiz bija Pelēča skolniece un, sekodama viņa paraugam, kļuvusi filoloģe.. Pēc vairākiem ciemošanās brīžiem Rita 1962. gadā pārcēlās uz dzīvi Sibīrijā, lai būtu kopā ar Aleksandru Pelēci kā priekos, tā bēdās. 1964. gadā piedzima viņu dēls Mārtiņš, kurš Latviju ieraudzīja tikai piecu gadu vecumā, kad vecāki beidzot varēja atgriezties Dzimtenē. Mājas viņi atrada Talsos..

Solveiga mana .. mūža galā būtu varējis teikt Aleksandrs Pelēcis. Tikai šīs Solveigas vārds bija Rita…»

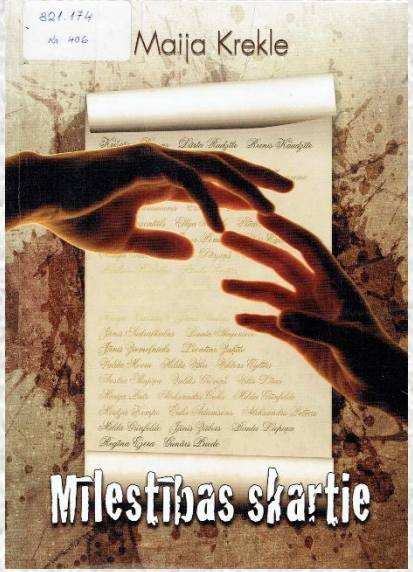

Mīlestības skartie : mīlas stāsti / Maija Krekle. - Rīga : Lauku Avīze, 2010 (Rēzekne : Latgales druka). - 265.-266.lpp.

Vairāk: Valkas bibliotēkas elektroniskajā katalogā

Valkas
novada centrālā
bibliotēka

2020